

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР
КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ -
МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ (МИНТАҚАВИЙ)
МАРКАЗИ**

**“Таълимда психологик хизмат муаммолари”
МОДУЛИ БЎЙИЧА
Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А**

Тошкент - 2021

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР.....	3
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.	15
III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ	22
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ	99
V. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ.....	102
VI. ГЛОССАРИЙ	103
VII. АДАБИЁТЛАР ЎЙХАТИ.....	107

Модулнинг ишчи ўқув дастури Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган намунавий ўқув режа ва дастурлар асосида ишлаб чиқилган.

Тузувчи: А.М.Назаров - БухДУ, “Психология” кафедраси доценти.

Такризчилар: Ш.Р.Баротов - БухДУ, “Психология” кафедраси профессори, психология фанлари доктори.
Д.А.Собирова - БухДУ, “Психология” кафедраси доценти, психология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD).

Ишчи ўқув дастури Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон миллий университети Кенгашининг 2020 йил __ __ даги ____ сонли баённомаси билан маъқулланган.

I. ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда тасдиқланган “Таълим тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сон, 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармонлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарорларида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касб маҳорати ҳамда инновацион компетентлигини ривожлантириш, соҳага оид илғор хорижий тажрибалар, янги билим ва малакаларни ўзлаштириш, шунингдек амалиётга жорий этиш кўникмаларини такомиллаштиришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, унинг мазмуни кредит модуль тизими ва ўқув жараёнини ташкил этиш, илмий ва инновацион фаолиятни ривожлантириш, педагогнинг касбий профессионалигини ошириш, таълим жараёнига рақамли технологияларни жорий этиш, махсус мақсадларга йўналтирилган инглиз тили, мутахассислик фанлар негизида илмий ва амалий тадқиқотлар, ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий услублари бўйича сўнги ютуқлар, педагогнинг креатив компетентлигини ривожлантириш, таълим жараёнларини рақамли технологиялар асосида индивидуаллаштириш, масофавий таълим хизматларини ривожлантириш, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom» технологияларини амалиётга кенг қўллаш бўйича тегишли билим, кўникма, малака ва компетенцияларни ривожлантиришга йўналтирилган.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш йўналишининг ўзига хос

хусусиятлари ҳамда долзарб масалаларидан келиб чиққан ҳолда дастурда тингловчиларнинг мутахассислик фанлар доирасидаги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар такомиллаштирилиши мумкин.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

Модулининг мақсади: “Таълимда психологик хизмат муаммолари” модули фанлар тизимидаги ўрни (психология, педагогика, социология, тиббиёт, кибернетика ва бошқалар), тестологиянинг асосий метрологик тушунчалари, тестлар классификацияси, ўлчаш тестлари конструкцияси: тест компонентлари ва уларнинг тузиш тартиби, тест тузиш ва амалий қўллаш босқичлари, психометрик тестларнинг валидлиги, рентабеллиги ва ҳаққонийлиги, олий таълим тизимидаги синовларда тестларни қўллаш ҳақида олий таълим муассасалари педагог кадрларининг билим, кўникма ва компетенцияларини ошириш.

Модулнинг вазифалари:

– Таълимда психологик хизмат муаммолари фанининг фанлар тизимидаги ўрнини баҳолаш, психологик хизматнинг асосий методологик тушунчалари, тестлар классификацияси, хизмат кўрсатиш имкониятлари:

- Таълимда психологик хизмат кўрсатиш ва уларнинг тузилиши, психологик хизмат босқичлари, Умумтаълим мактабларида психологик хизмат амалиётини ташкил этиш, олий таълим тизимидаги психологик хизмат ҳақида назарий ва амалий билимларни, кўникма ва малакаларни шакллантиришдан иборат.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси,

малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

Модулни ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

талаба амалий психолог мутахассис ва шахс сифатида,

Таълим муассасаларида психологик хизмат амалиётига қўйилган талаблар,

Умумтаълим мактабларида психологик хизмат амалиёти,

Психологик хизматнинг мақсад ва вазифалари,

психологнинг ўқитувчилар билан олиб борадиган ишлари бўйича

– янги психологик тестлар ишлаб чиқишни;

– тестларнинг ютуқ ва камчиликларини, методикаларнинг ишончлилиги ва валидлигини таъминлаш;

– методикаларни тестлаштириш соҳаларига мувофиқ танлаш ва фойдаланиш **кўникмаларига** эга бўлиши лозим.

- тингловчи амалий психолог мутахассис ва шахс сифатида, мактабгача тарбия муассасасидаги психолог иши, биринчи синфга келаётган болалар билан, умумтаълим мактабида, хусусий мактабда олиб бориладиган ишлар, меҳрибонлик уйларидаги, таълим департаментидаги психолог иши, психологнинг ўқитувчилар билан олиб борадиган ишлари бўйича **кўникмаларга эга бўлишлари** керак.

- тингловчи мактабгача тарбия муассасасида олиб бориладиган ривожлантирувчи машқлар, болаларни ўқишга тайёрлаш машқлари, болаларнинг мактабда ўқишга тайёрлигини аниқлаш дастури, ўсмирлар ва илк ўспирин учун ўқув фаолиятини индивидуал услуби, маслаҳат жараёнини ташкил этиш усуллари, психологик хизматда фан ва амалиёт бирлиги, мактаб психологи барча иш турларини билиши, бола учун қулай иқлим яратиш, мактаб психологининг касбга тайёргарлиги, психологнинг мактаб жамоаси билан ҳамкорлиги, ўқувчиларга индивидуал ёндашув хизматнинг асосий тамойилларига доир **малакаларга эга бўлиши керак**.

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

Модулни ўқитиш маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

Модулни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик технологиялар ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;

- ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, коллоквиум ўтказиш ва бошқа интерактив таълим усуллари қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Таълимда психологик хизмат муаммолари” модули мазмуни ўқув режадаги “Педагогнинг касбий профессионаллигини ошириш”, “Тадбиқий ижтимоий психология” ва “Замонавий психодиагностика муаммолари” ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда педагогларнинг таълим жараёнида тест тузиш технологиялари бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар таълим жараёнида ва

касбий фаолиятида тестологиянинг асосий тамойиллари ва коидаларидан фойдаланиш ва амалда қўллашга доир касбий компетентликка эга бўладилар.

**“Таълимда психологик хизмат муаммолари” модули бўйича
соатлар тақсимоги**

№	Модуль мавзулари	Аудитория ўқув юкلامаси		
		Жами	жумладан	
			Назарий	Амалий машғулот
1.	Психологик хизматни ташкил этиш. Таълим соҳасидаги психологнинг бурчи ва мажбуриятлари.	2	2	
2.	Психологик хизмат ҳақида Низом. Таълим соҳасидаги психолог фаолиятининг меъёрий ҳужжатлари.	2	2	
3.	Амалий психолог фаолиятининг асосий вазифалари. Педагог-психолог фаолиятининг индивидуал услуги. Педагогнинг психологик компетентлиги.	2	2	
4.	Педагог билан психолог фаолиятининг модели. Педагогик жамоа психологияси. Замонавий психология фанлари ўқитувчисига қўйиладиган асосий талаблар.	2	2	
5.	Психологик коррекциянинг мақсад ва вазифалари. Психокоррекциянинг асосий йўналишлари.	4		4
6.	Психологик коррекциянинг тамойиллари ва уни ташкил этиш. Психокоррекция методлари.	4		4
7.	Индивидуал ва гуруҳий психокоррекция.	4		4
	Жами:	20	8	12

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу. Психологик хизматни ташкил этиш. Таълим соҳасидаги психологнинг бурчи ва мажбуриятлари. (2 соат).

Режа:

1. Психологик хизматни ташкил этиш
2. Таълим муассасаларида психологик хизмат амалиётига қўйилган талаблар.
3. Умумтаълим мактабларида психологик хизмат амалиёти.

2-мавзу. Психологик хизмат ҳақида Низом. Таълим соҳасидаги

психолог фаолиятининг меъёрий ҳужжатлари. (2 соат).

Режа:

1. Психологик хизматнинг мақсад ва вазифалари
2. Психологик хизматнинг асосий йўналишлари
3. Психологик хизматнинг таркибини шакллантириш ва унинг фаолиятини ташкил этиш

3-мавзу. Амалий психолог фаолиятининг асосий вазифалари. Педагог-психолог фаолиятининг индивидуал услуги. Педагогнинг психологик компетентлиги. (2 соат).

Режа:

1. Психологик ташвиқот, психологик профилактика.
2. Психологик-педагогик консилиум.

4-мавзу. Педагог билан психолог фаолиятининг модели. Педагогик жамоа психологияси. Замонавий психология фанлари ўқитувчисига қўйиладиган асосий талаблар. (2 соат).

Режа:

1. Педагогик жамоа психологияси. Таълим ва тарбияни такомиллаштириш фаолиятида иштирок қилиш
2. Ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорлиги — таълим самарадорлигининг муҳим омили
3. Замонавий психология фанлари ўқитувчисига қўйиладиган асосий талаблар

5-мавзу. Психологик коррекциянинг мақсад ва вазифалари. Психокоррекциянинг асосий йўналишлари.

Режа:

1. Психодиагностик ишлар қўйидаги вазифалар
2. Психологнинг ривожлантирувчи ва коррекцион ишлари
3. Психологнинг маслаҳат бериш фаолияти

6-мавзу. Психологик коррекциянинг тамойиллари ва уни ташкил этиш. Психокоррекциянинг методлари.

Режа:

1. Коррекциянинг психология предмети ва тузатиш ишларини олиб бориш.
2. Коррекциянинг психологиянинг асосий йўналишлари.

3. Коррекцион психологиянинг асосий тамойиллари
4. Предметнинг тадқиқот методлари

7-мавзу. Индивидуал ва гуруҳий психокоррекция.

Режа:

1. Психологик хизматни бошқариш.
2. Психокоррекция дастурлар классификацияси.
3. Психокоррекция тадбирларнинг мазмуни классификацияси.
4. Индивидуал коррекция психология. Гуруҳий коррекция психология.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот. Педагог билан психолог фаолиятининг модели. Педагогик жамоа психологияси. Замонавий психология фанлари ўқитувчисига қўйиладиган асосий талаблар. **(2 соат).**

2-амалий машғулот. Психологик коррекциянинг мақсад ва вазифалари. Психокоррекциянинг асосий йўналишлари. **(2 соат).**

3-амалий машғулот. Психологик коррекциянинг тамойиллари ва уни ташкил этиш. Психокоррекция методлари. **(4 соат).**

4-амалий машғулот. Индивидуал ва гуруҳий психокоррекция. **(2 соат).**

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидадан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маълумотлар ва технологияларни англаб олиш, ақлий қизиқишни ривожлантириш, назарий билимларни мустаҳкамлаш);

- давра суҳбатлари (қўрилаётган лойиҳа ечимлари бўйича таклиф бериш қобилиятини ошириш, эшитиш, идрок қилиш ва мантиқий хулосалар чиқариш);

- баҳс ва мунозаралар (лойиҳалар ечими бўйича далиллар ва асосли аргументларни тақдим қилиш, эшитиш ва муаммолар ечимини топиш қобилиятини ривожлантириш).

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамыз. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б.

2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: “Ўзбекистон”, 2017. – 592 б.

3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. Т.: “Ўзбекистон”, 2018. – 507 б.

4. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2019. – 400 б.

5. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4-жилд.– Т.: “Ўзбекистон”, 2020. – 400 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

6. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2018.

7. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган “Таълим тўғрисида”ги ЎРҚ-637-сонли Қонуни.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июнь “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли Фармони.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февраль “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги 4947-сонли Фармони.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрель “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрь “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5544-сонли Фармони.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 май “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 июнь “2019-2023 йилларда Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий

университетида талаб юқори бўлган малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва илмий салоҳиятини ривожлантири чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4358-сонли Қарори.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 август “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармони.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрь “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрь “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-6097-сонли Фармони.

17. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 25 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси.

18. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 23 сентябрь “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 797-сонли Қарори.

III. Махсус адабиётлар

1. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.
2. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.
3. H.Q. Mitchell “Traveller” B1, B2, MM Publications. 2015. 183.
4. H.Q. Mitchell, Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publications. 2015. 191.
5. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.
6. Myers D.G. Psychology. Ninth Edition. – Worth Publishers, 2010. – 910 p.
7. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.
8. The Cambridge Handbook of Personality Psychology// Edited by Philip J. Corr. Cambridge University Press 2009.
9. А.Назаров. Умумий психология. Ўқув-қўлланма. Бухоро вилояти босмахонаси МЧЖ. Бухоро. 2020.
10. Асекретов О.К., Борисов Б.А., Бугакова Н.Ю. и др. Современные образовательные технологии: педагогика и психология:

монография. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. – 318 с.
<http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>

11. Баротов Ш.Р. Психологик хизмат. –Т.Наврўз. 2018.

12. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества: Монография. — М.: МАКС Пресс, 2016. — 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0.

13. Ғозиев Э. Онтогенез психологияси-Тошкент, Ношир., Т 2010.

14. Ғозиев Э.Р. Психология методологияси-Тошкент. Ўқитувчи. 2010

15. Гулобод Қудратуллоҳ қизи, Р.Ишмухамедов, М.Нормухаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.

16. З.Т.Нишонова, З.Қурбонова, Д.С.Қаршиева, Н.Б.Атабаева Психодиагностика ва экспериментал психология – Т.: Фан ва технологиялар 2014.

17. Ибраймов А.Е. Масофавий ўқитишнинг дидактик тизими. методик қўлланма/ тузувчи. А.Е. Ибраймов. – Тошкент: “Lesson press”, 2020. 112 бет.

18. Игнатова Н. Ю. Образование в цифровую эпоху: монография. М-во образования и науки РФ. – Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. – 128 с. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-0083-0_2017.pdf

19. Ишмухамедов Р.Ж., М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 б.

20. Л.Я.Олимов, А.М.Назаров, Ш.Ш.Рустамов, Ш.Ш.Остонов. “Умумий психодиагностика” ўқув қўлланма. 2020.

21. Л.Я.Олимов, Ш.Р.Баротов, О.Р.Авезов. Психология назарияси ва тарихи. Ўқув қўлланма. “Наврўз” нашриёти. Тошкент. 2019.

22. Муслимов Н.А ва бошқалар. Инновацион таълим технологиялари. Ўқув-методик қўлланма. – Т.: “Sano-standart”, 2015. – 208 б.

23. Олий таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш концепцияси. Европа Иттифоқи Эрасмус+ дастурининг кўмагида. https://hiedtec.ecs.uni-ruse.bg/pimages/34/3_UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf

24. Расулов А.И. Психодиагностика.-Тошкент, “Mumtoz so’z”-2010.

25. Усмонов Б.Ш., Ҳабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув

жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: “Tafakkur” нашриёти, 2020 й. 120 бет.

IV. Интернет сайтлар

26. <http://edu.uz> – Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

27. <http://lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси

28. <http://bimm.uz> – Олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш бош илмий-методик маркази

29. <http://ziyonet.uz> – Таълим портали Ziyonet

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ.

«ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология иштирокчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;

- ҳар бир иштирокчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

- иштирокчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

Намуна: “Интернетнинг мультимаданий мулоқот майдони”
 фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод қатнашчиларнинг янги мавзу бўйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади, шунингдек мавзу бўйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш мақсадида қўлланилади.

“Тушунчалар таҳлили” методини амалга ошириш тартиби:

- иштирокчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- ўқувчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал тартибда);
- ўқувчилар мазкур тушунчалар қандай маъно аниқлаши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тўғри ва тўлиқ изоҳини ўқиб эшиттиради ёки слайд орқали намоёниш этади;
- ҳар бир иштирокчи берилган тўғри жавоблар билан ўзининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

Намуна: “Мавзуга оид тушунчалар таҳлили”

Тушунча	Хал қилувчи куч	Самараси нимада акс этади	Ёндашувни илгари сурган олимлар
<i>Постиндустриал жамият</i>			

Ахборот жамияти			
Билимларга асосланган иқтисодиёт			
Виртуал жамият			

Изоҳ: Бўш устунларга қатнашчилар томонидан фикр билдирилади. Мазкур тушунчалар ҳақида қўшимча маълумот глоссарийда келтирилган.

Методни амалга ошириш тартиби:

➤ ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;

➤ янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;

➤ таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда талабалар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн
<i>“V” – таниш маълумот.</i>		
<i>“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак</i>		
<i>“+” бу маълумот мен учун янгилик</i>		
<i>“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?</i>		

Белгиланган вақт якунлангач, таълим олувчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Бумеранг” технологияси

Мақсади: ўқувчиларда тезлик, ахборотлар тизмини таҳлил қилиш, режалаштириш, прогнозлаш кўникмаларини шакллантиришдан иборат.

Мазкур методни баҳолаш ва мустаҳкамлаш мақсадида қўллаш самарали натижаларни беради.

Амалга ошириш босқичлари:

1. Дастлаб иштирокчиларга белгиланган мавзу юзасидан тайёрланган топшириқ, яъни тарқатма материалларни алоҳида-алоҳида берилади ва улардан материални 5 дақиқа давомида синчиклаб ўрганиш талаб этилади. .

2. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи гуруҳ аъзоларини ўқилган маълумот ҳақида фикр алмашиниш имкониятини беради. Бу вазифа учун 5 дақиқа вақт берилади.

3. Навбатдаги босқичда тренер-ўқитувчи иштирокчиларга уч кишидан иборат бошқа кичик гуруҳларга бирлаштиради ва гуруҳ аъзоларининг ҳар бири ўқиган маълумот ҳақида фикр алмашиниш имкониятини беради. Бу вазифа учун 10 дақиқа вақт берилади.

4. Барча дастлаб шаклланган гуруҳларга иштирокчилар қайтади ва фикр алмашинган маълумот юзасидан бошқа гуруҳларга бериш учун савол шакллантиради.

5. Ҳар бир гуруҳдан 1 киши савол беради, ва тўғри жавоб учун 1-3 гача балл қўйилади.

6. Тренер-ўқитувчи барча гуруҳлар тўплаган балларни умумлаштириб, ғолиб гуруҳни эълон қилади.

7. Иштирокчиларга олган баҳоларига қараб, уларнинг мавзу бўйича ўзлаштириш даражалари аниқланади.

“Бумеранг” технологияси асосида вазифа: Олинган материални мазмунини тушуниб олишга ҳаракат қилинг, сўнг гуруҳда муҳокама қилинг

<i>1- гуруҳга вазифа</i>	<p>Мультискрипт бу ахборот узатишнинг ўзига хос шакли бўлиб, бир томондан катта ҳажмдаги видеоматериаллар билан ишлашни осонлаштиради, иккинчи томондан ўз ичига матн, аудио ва видео каби бир қанча медиавий форматларни олади. Бизни қизиқтирган видеотасма фрагменти ҳамда бу фрагментга тегишли транскриптни тез ва катта аниқликда танлаб олиш мумкин. Мультискрипт ўз ичига учта блокни олади – плеер, “стенограмма” ва “мазмун”. Видеоматериални кўриш учун плеер тагида жойлашган “Play” пиктограммасини босиш керак. Видеотасманинг бизни қизиқтирган фрагментини кўришни уч йўл билан амалга оширсан бўлади:</p> <ul style="list-style-type: none">- <i>плеер тагида жойлашган курсор ёрдамида;</i>- <i>“Стенограмма” блокида мант фрагментини босиб;</i>- <i>“Мазмун” блокида сарлавҳани активлаштириши орқали</i>
--------------------------	---

2- гуруҳга вазифа	<p>Слайд-шоу. Фотолентадан шуниси билан фарқ қиладики, унда суратлар фотофильм режимида мустақил равишда варақланади. Суратлар сценарий асосидаги кетма-кетликда қўйилади. Слайд-шоу овоз билан биргалликда аудио-иллюстрация элементларини, яъни аудиоцитаталар, шовқин, овозли эффектлар, ахборот билан тўйинтирилган матнни ўз ичига олиши мумкин. Визуал кетма-кетлик ихтиёрий. Улар воқеа жойидан олинган суратлар ёки архив кадрлари, ҳужжатлар, хариталар, скриншотлар, карикатуралар ва ҳ.к. бўлиши мумкин. Бу технология репортаж, очерк, баъзида янгиликларни иллюстрация қилиш учун керак.</p>
3- гуруҳга вазифа	<p>Аудиослайд-шоу – замонавий журналистиканинг мультимедиявийлиги сабаб яратилган фотоиллюстрациялаштиришнинг синтетик варианты бўлиб, мустақил жанрга айланди. Бу тушунча 2000 йилларда пайдо бўлган. Баъзи фотографлар фоторепортажларининг тақдимоти учун слайд-шоулардан фойдаланиб, унга тадбирда ёзиб олинган овозни қўллаганлар. Кейинчалик бу усулдан катта нашириётлар фойдалана бошладилар. Аудиослайд-шоу танлаб олинган фотосуратлар ва уларга қўйилган овоздан иборат. Овоз сифатида мусиқий композиция ёки муаллиф ўқиган матн бўлиши мумкин. Мазмуннинг асоси бўлиб, ташқи шовқин, овозли эффект, аудиоцитата ёрдамида берилган ҳикоя хизмат қилиши мумкин. Визуал қатор сифатида воқеа содир бўлган жойдан олинган суратлар, ёки архив кадрлари, ҳужжатлар, карикатуралар ва ҳ.к. олиниши мумкин.</p>
4-гуруҳга вазифа	<ul style="list-style-type: none"> - Панорамали фотография – обзор бурчаги катта бўлган фотографиядир. Оммавий воқеаларни ёритишда, объектларни, пейзаж, жойларни тасвирга олишда уларнинг масштабини кўрсатишда актуалдир. - Интерактив фото – шундай фотографияки, унга махсус меткалар қўйилган бўлиб, уларни босганда матн, видео, ссылка, ижтимоий тўрларнинг статуслари чиқади.

III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-мавзу. Психологик хизматни ташкил этиш. Таълим соҳасидаги психологнинг бурчи ва мажбуриятлари. (2 соат).

РЕЖА:

1. Психологик хизматни ташкил этиш
2. Таълим муассасаларида психологик хизмат амалиётига қўйилган талаблар.
3. Умумтаълим мактабларида психологик хизмат амалиёти.

Таянч тушунчалар: Психологик хизмат, амалиётчи психолог, шахс, касбий етуклик.

1. Психологик хизматни ташкил этиш

Психологик хизмат фани шаклланишининг назарий-илмий методологик асослари умумий психология фани шаклланиши билан боғлиқ узоқ тарихий илдизларга бориб тақалади. Албатта, психологик хизмат фани дастлабки психологик тушунчаларнинг пайдо бўлиш ва ривожланиш давлари билан бевосита боғлиқдир. Шу нуқтаи назардан, психологик хизмат фани ҳақидаги дастлабки мушоҳадалар эраמידан олдинги давр мутафаккирлари Фалес (эр.о. VII-VI асрлар), Афлотун (эр.о. V-IV асрлар), Анаксимон (эр.о. V аср), Гераклит (эр.о. VI-V асрлар), Демокрит (эр.о. V-IV асрлар), Эпикур (эр.о. V-IV асрлар) Гален (эр.о. II аср) кабилар назарида ўша давр учун муайян маънода илмийлик кашф этган мулоҳазаларни алоҳида таъкидлаш жоиз.

Қадимги дунёнинг бир мунча кейинги ривожланиш давларида ҳам тиббиёт, физиология, физика, мантиқ каби фанлар тизимидаги янги кашфиётлар инсон психологик ҳолатини адекват тушуниш ва тавсиф этиш бўйича илмий ёндашувларга асос солинди. Жумладан, римлик шифокорлар Гиппократ (эр.о. V аср), Гален (эр.о. II аср), Демокрит (эр.о. V-VI аср), Эпикур (эр.о. IV-III аср), Демокрит (эр.о. V-IV аср), Сократ (эр.о. V-IV аср) каби мутафаккирларнинг мушоҳадалари дастлабки психологик хизмат тушунчаларининг шаклланишига туртки бўлди. Жумладан, “психика”, “онг” тушунчалари тиббий физиологик билимлар билан бир мунча сайқал топди. Айни пайтда француз олими Р. Декард (1596-1650) томонидан индивид хулқ атворининг рефлекторлик табиатига хос жиҳатларнинг илк бор кашф этилиши ва унинг

кейинчалик рус олимлари И.С.Сеченов ва И.П.Павловлар томонидан ўзига хос илмий асослар билан ривожлантирилиши инсоннинг психологик таъсир доираларини белгилашда муҳим аҳамият касб этди.

Немис мутафаккири Лейбниц (1646-1716), инглиз файласуфлари Жон Локк (1632-1704), Гартли (1705-1757), француз олими Дидро (1713-1784) кабилар томонидан психологияда ассоциатив қонуниятлар ҳақидаги таълимотларнинг яратилиши психологик билимларни янада такомиллашувини таъминлашга хизмат қилди. Жумладан, психология фанининг экспериментал, психоаналитик, бихевиористик, эмпирик, гештальт, психогенетик, гуманистик, биогенетик, социогенетик каби йўналишлари томонидан олинган маълумотлар тизими ҳозирги замон психологик хизмат фани илдизларининг яратилишига асос бўлди. Жумладан, ўтмишдаги тарихий давр цивилизацияси вакилларида бири Афлотуннинг (эрамиздан олдинги 428/427—347-йиллар) хизматлари шундаки, у жоннинг қисмлари тўғрисидаги дастлабки психологик тушунчани яратди. Шундай қисмлардан ақл-идрокни, жасоратни ва орзу-истакни алоҳида ажратиб кўрсатди ва улар тананинг турли қисмлари (бош, кўкрак, қорин бўшлиғи)да жойлашган бўлади, деган фикрни илгари сурди. Унинг «ғоялар» кўринмас, лекин табиатнинг нариги томонидаги олий дунёни ташкил этувчи азалий ўзгармас моҳиятлар эканлиги тўғрисидаги таълимоти катта аҳамиятга эга бўлди. Жоннинг ақл-идрокли қисми омонат танага жо бўлгунга қадар ана шу дунёга дахлдор. У танага жо бўлиб олгач, туғилишга қадар кўрилган нарсаларни эслай бошлайди. Хотиралар қанчалик ёрқин бўлса, унда ҳақиқий билимлар шунчалик кўп очилиб бораверади, деган фикрни илгари сурди.

Афлотун, психологияда дуализмнинг, яъни моддий ва рухий оламни, тана билан психикани иккита мустақил ва антогонистик ибтидолар тарзида тушунтирадиган таълимотнинг асосчисига айланди. Афлотуннинг дуализмига қараганда унинг шогирди Арасту (эрамизга қадар 384-322 йиллар) нинг таълимоти анча муваффақиятли равишда илгарилаб кетдики, у психологик фикрларни табиий-илмий асосда қайта кўриб, уни биология ва тиббиёт билан боғлади. Арастунинг «Жон тўғрисида»ги асари дастлабки психологик тушунчаларнинг бир мунча такомиллашувини шакллантирди. Арасту рухий фаолиятни ўрганишнинг тажриба ва объектив методини инсонга психологик ёндашув маҳсули сифатида таҳлил қилиш ғоясини илгари сурди. Шу аснода Арасту кишилиқ тафаккури тарихида биринчи бўлиб рух ва жонни тананинг ажралмас қисми эканлигини тарғиб қилди. Жон

қисмларга бўлина олмайди, лекин у фаолиятнинг озикланиш, ҳис этиш, ҳаракатга келтириш, ақл-идрок каби турларига оид қобилиятларида намоён бўлишини асослаб берди. Арасту илк бор илгари сезги аъзоларига таъсир ўтказган нарсалар образларининг тасаввур тарзида мавжудлигини кашф этди. У шунингдек бу тасвирлар ўхшашлиги, турдошлиги ва кескин фарқланиши каби учта йўналишда бирлашувини ҳам кўрсатди, бу билан психик ҳодисалар ассоциацияси (боғланиши)нинг асосий турларини очиб берди. Арасту организмнинг табиатдан олган имкониятларини фақат ўзининг хусусий фаоллиги орқали рўёбга чиқаришига асосланган ҳолда характернинг реал фаолиятида шаклланиши тўғрисидаги назарияни илгари сурди. Бу назария инсонга психологик хизмат кўрсатиш фани билан боғлиқ дастлабки илмий тамойилларнинг яратилиши билан бевосита алоқадордир.

Бундан ташқари эрампиздан олдинги II асрда римлик врач Гален физиология ва тиббиётнинг ютуқларини умумлаштириб, психиканинг физиологик негизи ҳақидаги тасаввурларни бойитди ва онг тушунчасига яқинлашиб келди. У диққат, хотира, мулоҳаза иштирок этадиган ҳаракатларнинг киши, масалан, уйқусида бажарадиган ҳаракатлардан чегараланишни кўрсатиб беради. Кейинчалик бу нуқтаи назар психологик хизмат фани тарихида интроспекционизм номи билан атала бошланди.

XVII аср биологик ва психологик билимлар тараққиётида янги даврни очиб берди. Чунончи, Француз олими Декарт (1596-1650) томонидан хулқ-атворнинг рефлектор (ғайриихтиёрий) табиатга эгаллигининг кашф этилиши ана шу ғоя билан узвий боғлангандир. Олим юракдаги мушакларнинг ишлаши қон айланишининг ички механикаси билан бошқариб турилгани каби хулқ-атворнинг ҳамма даражаларидаги бошқа мушакларнинг ишлаши ҳам худди соат механизмида милларининг айланишига қиёсловчи психологик тахминни илгари сурди. Зеро, Декарт мушаклар ташқи турткиларга руҳнинг ҳеч қандай аралашувисиз, асаб тизимининг тузилиши эътибори билан ҳам жавоб қайтаришга қодирлигини ҳам исботлаб берди. Бинобарин, Декарт ўзининг «асаб машинаси» ғояси билан сезгилар, ассоциациялар, кучли эхтирослар қандай юзага чиқиши мумкинлигини тушунтириб берди.

2.Таълим муассасаларида психологик хизмат амалиётига қўйилган талаблар.

Юқорида таъкидлаганимиздек, ўсиб келаётган ёш, бунёдкор авлод келажагини ҳар томонлама такомиллашган ва ижтимоий тараққиёт талабларига тўла-тўқис жавоб бера олувчи таълим тизимининг муваффақиятли татбиқисиз тасаввур қилиб бўлмайди.

Таълимнинг муваффақияти эса ташкил этилган ўқув фаолиятининг ҳар бир ўқувчи шахсига, унинг ижтимоий тараққиётига қўшган ҳиссаси билан белгиланади. Бу масъулиятли вазифани, айниқса, бугунги кунда психологик хизматсиз тасаввур қилиб бўлмайди. Қолаверса, болаларни мактаб таълимига тайёрлашда, ўқув топшириқларини такомиллаштиришда, ўқувчиларни у ёки бу касбга йўналтиришдаги ўзига хос индивидуал психологик хусусиятларини ва қизиқишларини аниқлашда, уларнинг ўз-ўзини англашларида, ўқув жараёни, ўқувчилар жамоаси, ўқувчи-ўқитувчи фаолияти билан боғлиқ барча муаммоларни бартараф этиш йўллариини излашдаги психолог олимларнинг бугунги ютуқлари ҳақида етарли далиллар мавжуд. Масалан, И.В.Дубровина тадқиқотларида мактабда психологик хизматни ташкил этишдаги назарий ва амалий жиҳатларнинг асосланиши, Л.И.Божовичнинг ўқувчи шахси ва унинг мактаб ёшидаги шаклланиш босқичларини психологик таснифловчи эмпирик маълумотлари, А.Г.Асмоловнинг ўқувчи фаолияти ва установка уйғунлигини изоҳлаб берувчи тадқиқотлари, Д.И.Фельдштейннинг онтогенезда ривожланувчи шахс ижтимоий тараққиётининг психологик қонуниятларини очиқ беришга қаратилган қатор илмий-тадқиқий кўрсатмалари, Е.А.Климовнинг ўқувчини касбга йўналтиришдаги индивидуал услубни ўзида мужассамлаштирган психологик ишланмалари, В.С.Мерлиннинг ўқувчи шахсидаги индивидуал ва социал типик хусусиятлар психологиясини изоҳлаб беришга қаратилган асарлари, Э.Ғ.Ғозиевнинг таълим муассасаларидаги психологик хизмат вазифаларини қайд этишга бағишланган кўрсатмалари, М.Ғ.Давлетшиннинг Ўзбекистондаги психологик хизматнинг бугунги ҳолати ва вазифаларини талқин қилишга қаратилган илмий-амалий фикр-мулоҳазалари, Ғ.Б.Шоумаровнинг Халқ таълими тизимида психологик хизматнинг жорий этилиши билан боғлиқ янгиликлар, муаммолар ва ечимларга бағишланган назарий-илмий ва ижтимоий-амалий аҳамиятга молик фикр-мулоҳазалари, Ш.Р.Баротовнинг таълимда психологик хизмат амалиётига бағишланган илмий тадқиқот натижалари, Б.Р.Қодировнинг Ўзбекистондаги

иктидорли ва истеъдодли болаларни танлаш ва тарбиялашга қаратилган катор назарий-илмий ва амалий-услубий асарлари шулар жумласидандир.

Айниқса, бугунги кунда ўзбекистонлик психологлар гуруҳи томонидан “Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимида психологик хизмат, халқ таълими тизимида ишлайдиган психологларнинг малакасини ошириш ва уларнинг аттестацияси ҳақидаги Низом”нинг ишлаб чиқилиши ва уни Халқ таълими вазирлиги томонидан тасдиқланиши Ўзбекистондаги психологик хизмат тизимининг расмий тарзда “жонланиши” ва тараққий этиб бориши учун муҳим ижтимоий аҳамият касб этади. Табиийки, ушбу “Низом” таълим муассасаларида татбиқ этилажак психологик хизмат тизимининг асл мақсади, мазмуни, моҳияти, аҳамияти, вазифалари ва асосий йўналишлари ҳақида етарлича тасаввур ҳосил қилиш ва шу тасаввур асосида муваффақиятли фаолият кўрсатиш учун ўзига хос қўлланма ва йўлланма бўлиб хизмат қилади. Худди ана шу “йўлланма” асосида бугунги кунда Республикамиз миқёсида талайгина таълим муассасаларида психологик хизмат тизими ташкил этилган.

Дарҳақиқат, Республика халқ таълими тизимида психологик хизматнинг жорий этилиши, даставвал, ўқувчи шахсини ҳар томонлама тушуниб таҳлил қилиш ва ривожлантириш борасида ўзига хос юксак ижтимоий аҳамият касб этади. Зеро, ҳамма ривожланган давлатларда ва ҳамма замонларда ҳам инсон омилидан унумли фойдаланиш муаммоси энг долзарб муаммо ҳисобланган. Ушбу муаммони бартараф этиш эса энг биринчи навбатда ўқув масканларидаги ҳар бир ўқувчи шахсига, ўқувчилар жамоасига бўлган психологик ёндашувнинг мазмунига, моҳиятига ва савиясига кўп жиҳатдан боғлиқдир.

Умумтаълим мактабларида ташкил этилган психологик хизмат тизими учун мўлжалланган “Психологик хизмат Низоми”га киритилган барча вазифаларни маълум маънода мактаб ўқувчисининг психологик ҳимояланишини шакллантиришга қаратилган вазифалар сифатида талқин қилиш мумкин. Чунки, психологик хизмат жараёнида ҳар бир ўқувчини ўзини ўзи англашга, ўзидан ўзи унумли фойдаланишга, ўз индивидуал имкониятларини намоён қилишга ва ривожлантиришга, фаолият жараёнида содир этилиши мумкин бўлган зиддиятларга ва айрим танглик ҳолатларига йўл қўймасликка қаратилган тадбирлар қўлами мунтазам равишда амалга оширилиб борилади. Буларнинг барчаси эса айни пайтда, психологик муҳофаза имкониятларини кенгайтиришга қаратилган услубий воситалар сифатида

характерланади. Шунга мувофиқ, бугунги кунда мактаб амалиётчи психологлари ўқувчи фаолиятидаги ижтимоий-психологик муҳофазани такомиллаштириш билан боғлиқ қуйидаги вазифаларни амалга оширмақдалар.

1. Ҳар бир синфдаги ижтимоий-психологик муҳитнинг ҳар бир ўқувчи шахсига ижобий таъсирини таркиб топтириш.

2. Ҳар бир ўқувчининг ўқув фаолиятига нисбатан ўз-ўзига адекват баҳо бера олишини таъминлаш.

3. Ҳар бир ўқувчининг ўз-ўзини билиши, англаш, идора қилиш ва ўз-ўзидан ижтимоий маънода муваффақиятли қониқиш ҳосил қилиши учун шарт-шароитларни ҳозирлаш.

4. Ҳар қандай ўқув фаолияти талабларини бажариш жараёнида ўқувчининг меъёрий-ҳиссий ҳолат чегарасидан чиқиб кетмаслиги учун барча тадбирларни қўллаш.

5. Ўқувчининг фаолият талабларига ва аксинча, фаолият талабларининг ўқувчи шахсига мослаша олишларини таъминлаш.

6. Ўқувчи-ўқувчи, ўқувчи-ўқитувчи, ўқувчи-жамоа ўртасидаги ҳамкорлик фаолияти учун муҳим муваффақиятли муносабатлар ўрнатилга борилишини мунтазам назорат остига олиш.

7. Ўқув фаолияти талабларини муваффақиятли бажарилишини таъминлашга хизмат қилувчи ўқувчи шахси фаоллиги билан боғлиқ индивидуал услуб имкониятларини ўрганиш ва қарор топтира бориш.

8. Ҳар бир ўқувчини мактабга қабул қилишда у ёки бу фан бўйича чуқур ўзлаштирувчи синфларга жалб этиш орқали касб танлашга йўллашда тегишли илмий-амалий тавсиялар бериб бориш.

9. К.К.Платоновнинг “Шахс структураси” усули асосида ва унга Ш.Баротов томонидан айрим ўзгартиришлар киритилган ҳолда қайта ишлаб чиқилган “Шахс картаси” устида иш олиб бориш (ҳар бир ўқувчи билан, албатта).

10. Е.А.Климовнинг касбларни танлашга оид ишлаб чиққан методикасининг Ш.Баротов томонидан ўзбек тилига мослаштирилган вариантини қўллаш асосида ҳар бир ўқувчи учун тегишли тавсияларни ишлаб чиқиш.

11. Э.Ғ.Ғозиев томонидан тавсия этилган “Таълим муассасалари психологининг вазифалари” асосида илмий-амалий иш фаолиятини режалаштириш.

12. Умумий психологик хизмат Низоми асосида психо-профилактик, психодиагностик ва психокоррекцион ишларни тизимли равишда амалга ошириш.

Мактаб амалиётчи психологлари фаолияти муайян талаб асосида ишлаб чиқилган тегишли йўл-йўриқлар, кўрсатмалар ва илмий-амалий тавсиялар асосида ташкил этилади.

Мазкур йўналишларнинг ҳар бири ҳақида қисқача изоҳ бериш мумкин:

I. Илмий-назарий фаолият йўналишлари бўйича амалиётчи психологнинг қуйидаги вазифаларни бажариши талаб қилинади:

- психологик хизматнинг методологик асослари ҳақида билим, тушунча ва тассавурга эга бўлиш;
- ўқувчи шахсига психологик ёндашув учун самарали фойда бера олувчи психологик усуллар, тамойиллар ва методикаларни ажрата олиш;
- умумий психология, ёш ва педагогик психология, тиббий психология фанлари бўйича тегишли билимларни ўзлаштириш;
- Ўзбекистондаги психологик хизмат концепцияси ҳақида ахборотга эга бўлиш;
- ўз-ўзини илмий-назарий жиҳатдан такомиллаштириш билан боғлиқ кунлик, ҳафталик, ойлик ва йиллик иш режаларини тузиш ва бажариш.

II. Илмий-ташкилий фаолият йўналишлари қуйидаги вазифаларни бажаришни ўз ичига олади:

- ҳар кунлик, ҳафталик, ойлик ва йиллик тақвимий иш режаси тузиш, уни ҳудудий психологик хизмат маркази томонидан тасдиқлатиш;
- психологик хизмат хонасини керакли жиҳозлар, кўرғазмалар ва бошқа барча материаллар билан тўлдириш;
- Мактабдаги ҳар бир ўқувчи учун “Шахс психологик картаси”ни тузиш ва шу маълумотлар (кўрсаткичлар) асосида тегишли психологик тадбирларни белгилаш;
- ота-оналар, синф раҳбарлари, фан ўқитувчилри ва мактаб раҳбарлари билан бажариладиган ишлар режасини тузиш;
- ҳар бир синфдаги ўқувчилар гуруҳи, алоҳида референт, расмий ва норасмий гуруҳлар, лидерлар ва айрим “ажралиб қолган” ўқувчилар билан индивидуал иш олиб бориш режасини тузиш;
- ўқувчиларни мактабга қабул қилиш ва касбга йўллаш билан боғлиқ психологик ишлар кўламини белгилаш;

III. Илмий-тадқиқий йўналишлари бўйича қуйидаги

вазифаларнинг бажарилиши назорат қилинади:

- мактаб амалиёти учун зарур психологик усулларни қўллаш ва олинган маълумотларни қайта ишлаш асосида тегишли илмий хулосалар чиқара олиш;

- психологик қонуниятларни билиш ва шу асосда намоён бўлувчи ёш хусусиятлари, индивидуал хусусиятлар ва ўқув мотивларига хос жиҳатларни мунтазам ўрганиб бориш, тадқиқ қилиш, фикр-мулоҳазалар юритиш;

- ўқувчи фаоллигига, ўз-ўзини англаш ва ривожлантириш орқали ўз-ўзини ҳимоя қилишга нисбатан ижобий ёки салбий таъсир этувчи омилларни обдон ўрганиш, тадқиқ қилиш ва тадбирларни белгилаш;

- ўқув фаолияти самарадорлигини аниқлашга таъсир этувчи психологик омилларни аниқлаш ва тадқиқ қилиш;

- психологик ёндашув самарадорлигини аниқлашга хизмат қилувчи мавзулар, кузатишлар асосида изланишлар олиб бориш, у ёки бу ўқувчида юз бераётган ўзгаришлар сабабини ўрганиб бориш;

- ўз кузатишлари ва амалий фаолият натижалари бўйича илмий-амалий анжуманлар учун маърузалар тайёрлаш.

IV. Илмий-услубий йўналиш вазифаларини қуйидаги тартибда белгилаш кўзда тутилади:

- психология фанида тан олинган ва муайян талаблар асосида модификация қилинган усулларни қўллаш олиш ва улардан илмий мақсадлар йўлида умумий фойдаланишни таъминлаш;

- ҳар бир ўқувчи шахсининг ўзига хос индивидуал-психологик имкониятларига мос ёндашув йўллари тўғри белгилай олиш;

- шахс ва шахслараро муносабатлар қарор топиши билан боғлиқ ижтимоий психологик муҳитни тўғри ташкил қилиш ва йўналтира олиш;

- психодиагностик, психопрофилактик ва психокоррекцион ишлар кўламини илмий жиҳатдан пухта ва самарали тарзда режалаштириш.

- қўлланилган ва қўлланилиши лозим бўлган усуллар самарадорлигини мунтазам назорат қилиш;

V. Илмий-амалий йўналишдаги вазифалар кўлами қуйидагиларни ўз ичига олади:

- болаларни мактабга қабул қилишда фаол иштирок этиш;
- ҳар бир бола иқтидорини аниқлаш ва унга мос таълим тарбия йўналишларини белгилаш;
- ўқувчининг касбга йўналишини белгилаш ва мақсадли психологик ёндашув асосида уни ривожлантириш.
- ҳар бир синфдаги шахслараро муносабатларни таҳлил қилиш ва тегишли тавсиялар бериш.
- ҳар бир боланинг ёш, индивидуал-психологик, ҳиссий- иродавий хусусиятларини аниқлаш асосида тегишли тадбирлар белгилаш ва уни амалга ошириш;
- дифференциал (табақалашган) таълимга, тўғарақларга жалб қилинувчи ўқувчиларни белгилашда фаол иштирок этиш;
- дарснинг психологик таҳлили асосида айрим ўқувчиларга, синф раҳбарларига ва фан ўқитувчиларига тегишли маслаҳатлар бериш;
- ота-оналарнинг психологик саводхонлигини оширишда фаол иштирок этиш;
- ақлий ва нутқий тараққиётида нуқсони бор болалар билан индивидуал ишлар олиб бориш;
- мактаб томонидан қабул қилинган қўшимча ўқув дастурларини тузишда фаол иштирок этиш;
- ҳар бир ўқувчининг ўз-ўзини англаши асосида ташкил этилган ўқув фаолиятини муваффақиятли бажаришга нисбатан намоён бўлувчи индивидуал иш услубини ўрганиш ва ривожлантира бориш;
- ўқув фаолияти жараёнида намоён бўлувчи ҳар бир ўқувчидаги меъёрий ҳиссий ҳолатнинг яратилишини таъминлаш ва уни назорат қила бориш;
- ўқувчининг ўз-ўзига, ўзгаларга ва фаолиятнинг ижтимоий қимматига нисбатан муваффақиятли муносабатларининг ўрнатилишини назорат қила бориш;
- субъектив ижтимоий эҳтиёжларнинг англаниши ва қондирилишини назорат қила бориш;
- ҳар бир ўқувчидаги фаолият ва индивидуал имкониятлар мутаносиблигининг таъминланишини кузатиб бориш;
- фаоллик ва ижтимоий установка адекватлигининг таъминланишини назорат қила бориш.

Хуллас, юқоридаги йўналишларнинг барчаси мактабда психологик хизмат тизимини амалга оширувчи амалиётчи психологлар фаолиятининг мазмунини ташкил этади. Айни пайтда, ушбу йўналишдаги вазифаларнинг бажарилиш жараёни “Низом” да

белгиланган умумий амалий вазифалар – психодиагностик, психологик маориф, психопрофилактик, психокоррекцион ва психологик маслаҳат каби амалий ишлар кўламининг юқори савияда олиб борилишини ҳам тақозо этади. Бу вазифаларнинг тўлиқ мазмуни ва матни “Низом” да батафсил баён этилган. Ушбу “Низом”даги вазифаларга қўшимча равишда “психологик ҳимояланишни янада мустаҳкамлаш билан боғлиқ айрим ишларни ҳам киритиш тавсия этилади. (Ш.Баротов - 1997)

Масалан: Психодиагностик ишлар кўлами бўйича “Низом”да кўрсатилган 18 та вазифага (“Низом” нинг 6-9 бетларига қаранг) қўшимча қилиб, яна қуйидаги 3 та вазифа (яъни 19-20 ва 21 вазифаларни)ни бажариш амалиётчи психологларга юклатилади: ўқув фаолиятининг ташкил этилиши ва ўқувчининг индивидуал имкониятлари ўртасидаги ўзаро адекватликнинг қай даражада қарор топтирилаётганлигини аниқлаш (1-қўшимча топширик).

Ҳар бир ўқувчининг ўқув фаолиятини муваффақиятли бажариш билан боғлиқ индивидуал услубини аниқлаш (2-қўшимча топширик). Ўқув фаолияти жараёнида ҳар бир ўқувчининг ўз-ўзини муваффақиятли идора қилишининг таъминланиши билан боғлиқ меъёрий ҳиссий фаоллик кўрсаткичларини аниқлаш. (3-қўшимча топширик).

“Низом”даги психологик маориф ишлар (3-4-бетларга қаранг) қаторига эса қўшимча 2 та вазифани киритдик. Яъни “Низом”да жами 7 та вазифа қайд этилган бўлса, 8-вазифа қилиб ота-оналар, фан ўқитувчилари ва синф раҳбарларига психологик муҳофаза имкониятлари ва истикболлари хусусида махсус маърузалар ташкил қилиш; 9-вазифа қилиб эса мактаб деворий рўзномасида “Ўз-ўзини ўрганиш” рукни остида мунтазам равишда турли тавсиялар бериб бориш топшириғи юклатилади.

“Низом” да қайд этилган 17 йўналишдан иборат психопрофилактик ишлар (4-5-бетлар) қаторига 18-қилиб “Психологик ҳимояланиш кўрсаткичи ниҳоятда паст ўқувчиларнинг ўзлари, ота-онаси, синф ва фан ўқитувчиларига алоҳида кўрсатмалар бериш; 19-вазифа қилиб эса “ҳар бир ўқувчига бериладиган ўқув топшириқларининг, ўқув юкламаларининг, дастур ва дарсликлардаги кўрсатмаларнинг ўқувчини ҳиссий зўриқишларга (стресс ҳолатларига) олиб келмаслик нуқтаи назаридан таҳлил қилиш, керак бўлса тавсиялар, йўлланмалар бериш” каби махсус йўналтирилган топшириқлар киритилади.

IV “Низом”да белгилаб берилган “Ривожлантирувчи ва коррекцион ишлар” (9-11-бетлар) қаторига эса 9-иш сифатида “Ҳар бир ўқувчи учун характерли бўлган фаолиятдан ижтимоий қониқишга нисбатан

психологик муҳофаза меъёрлари асосида таркиб топтириш лозим бўлган ривожлантирувчи ва коррекцион тадбирлар режасини ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш” вазифаси киритилади.

“Низом” даги V психологнинг консултатив (психологик маслаҳат) ишлари (11-12-бетлар) қаторига 9-10 иш қилиб, “Ҳар бир ўқувчи фаолиятида намоён этилган психологик муҳофаза кўрсаткичларидан келиб чиқиб, мунтазам равишда тегишли индивидуал маслаҳатлар бериб бориш ва ўқитувчиларга ўқувчи индивидуал услубини (ўқув фаолиятига нисбатан, албатта) тушуниш, таҳлил қилиш ва ривожлантириб боришга қаратилган тавсиялар бериб бориш” вазифасини юклатиш мумкин.

Демак, таълим муассасаларида юқоридаги вазифаларни мунтазам равишда бажариб бориш учун қўйилган талаблардан келиб чиқиб амалиётчи психологлар тегишли даражада психологик билим ва тажрибаларга эга бўлишлари шарт ва зарурдир.

3. Умумтаълим мактабларида психологик хизмат амалиёти

Бугунги глобаллашув жараёнида дунёнинг барча мамлакатларида ёшлар тарбиясига ва уларнинг ижтимоий тараққиётига жиддийроқ эътибор бериш масаласига бўлган эҳтиёж янада ортиб бормоқда, чунки кичик мактаб ёши ёки ўсмирлик даври ҳар бир боланинг бутун умри давомидаги ўзига хос ижтимоий фундамент вазифасини ўтайди. Ушбу “тамоийил” нинг қанчалик мустақамлиги боланинг индивидуал ва интеллектуал тараққиётини таъминлашга хизмат қилади. Бу жараённинг муваффақиятли тарзда амалга ошишини мактабдаги психологик хизмат амалиётисиз амалга ошириб бўлмайди.

Юқорида таъкидланганидек, мактабга психологик хизмат амалиёти турли давлатларда турлича шаклда ташкил этилганлиги билан характерлидир. Чунончи, ҳар бир давлат ўзининг имкониятларидан келиб чиқиб психологик хизмат амалиёти механизмини йўлга қўйганлигини кўрамыз. Шундай бўлса-да, мазмунан ушбу жараёнга ёндашув мезони бир хил эканлигини кузатиш мумкин. У ҳам бўлса ўқувчилар билан тизимли тарзда олиб бориладиган психопрофилактик, психодиагностик, психокоррекцион ва психоконсултатив ишлар кўламнинг мавжудлигидир. Мактабда таҳсил олаётган ҳар бир ўқувчи ёки ўқувчилар жамоаси билан олиб бориладиган ушбу йўналишларнинг барча, аввало, ўқувчи шахси тарбиясига ҳамда тараққиётига хизмат қилиши билан аҳамиятлидир.

Умумтаълим мактабларида психологик хизматнинг ташкил

этилиши унинг мазмуни ва асосий вазифалари ҳақида Халқ таълими вазирлиги томонидан чоп этилган “Психологик хизмат Низоми”да батафсил кўрсатмалар берилган. Ушбу кўрсатма ва тавсиялар асосида бугунги кунда мактабда психологик хизмат амалиёти олиб борилмоқда (мазкур “Низом”га қаралсин).

Умумтаълим мактабларида психологик хизматнинг зарурлиги ҳар бир ўқувчининг ўзига хос “бетақроқ олам”га адекват бўлган тарбия усуллари қўллаш билан, ҳар қандай вазиятда ўқувчи ва ўқитувчи муносабатларини тўғри йўналтири олиш, ўқувчини мактаб таълимига қабул қилишда ва уни касбга йўналганлигини белгилашда тўғри йўл тута билишда янада яққолроқ кўринади. Чунки гуруҳ раҳбари ёки фан ўқитувчиси ўқувчининг психологик табиати ва имконияти ҳақида тўлақонли билимга эга эмаслиги табиий. Бу ишни эса мукамал психологик билим ва малакаларга эга бўлган профессионал мутахассислар амалга ошириши мумкин. Қолаверса, шахс тақдири билан ҳазиллашиб бўлмайди. Биргина айтилган ноўрин сўз ёки нотўғри ҳаракат ўқувчининг бутун ҳаётини, хулқ-атворини ёхуд ҳаётга, одамларга бўлган муносабатини тубдан ўзгартириб юбориши мумкин. Психолог умумтаълим мактабида хизмат кўрсатар экан, аввало ундан ҳар бир ёш даврига хос бўлган психологик қонуниятларни тўғри баҳолай олиши ва шу қонуниятларга таянган ҳолда ўқувчи фаолиятини бошқариши талаб қилинади. Ҳар қандай психологик хизмат у ёки бу ўқувчидаги психологик захираларни ўрганиб, уни таълим ва тарбия самарадорлигини таъминлашга йўналтири олиши шарт. Шунингдек, психологик хизмат болалардаги иқтидор куртакларини олдиндан англаб, уни ривожлантириш йўллари кўрсатиб бера олиши керак бўлади.

Қолаверса, ҳар бир боланинг тақдири тўғри тарбияси ва ўзига хос психологик тараққиёти учун барча таълим муассасаси раҳбарлари қатори, энг аввало, мактаб психологига ҳам алоҳида масъулият юклатилганлигини эсдан чиқармаслик керак бўлади.

Демак, мактаб психологи ҳар бир ёш даври ва унинг ўзига хос психологик имкониятлари, қийинчиликлари, муаммолари ва истикболлари ҳақида ҳам тўғри фикрлай олиши зарур.

Энди ушбу ёш даврларининг психологик моҳияти ва унга мос бўлган психологик хизмат ёндашувининг муайян имкониятлари ҳақида фикр юритамиз.

НАЗОРАТ САВОЛАРИ

1. Психология хизмат фанининг предмети, мақсад ва вазифалари.

2. Таълим соҳасидаги психологнинг бурчи ва мажбуриятлари нималардан иборат?

3. Таълим муассасаларида психологик хизмат амалиётига қўйилган талаблар қайсилар?

Адабиётлар рўйхати

1. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.
2. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.
3. H.Q. Mitchell “Traveller” B1, B2, MM Publications. 2015. 183.
4. H.Q. Mitchell, Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publications. 2015. 191.
5. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.

www.google.com

www.ziyonet.uz

www.arxiv.uz

2-мавзу. Психологик хизмат ҳақида Низом. Таълим соҳасидаги психолог фаолиятининг меъёрий ҳужжатлари.

1. Психологик хизмат ҳақида Низом
2. Психологик хизматнинг асосий йўналишлари
3. Психологик хизматнинг таркибини шакллантириш ва унинг фаолиятини ташкил этиш.

Таянч иборалар: психологик маърифат, психологик-педагогик ташхис, хавфли гуруҳ, психологик профилактика, психологик маслаҳат.

Мазкур Низом Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 7 июндаги 109-сонли "Умумтаълим мактабларининг 9-синф битирувчиларини академик лицейлар ва касб-ҳунар коллежларида ўқитиш билан қамраб олишни таъминлаш бўйича норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш тўғрисида"ги қарори (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2010 й., 23-сон, 184-модда) га мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимидаги муассасаларда Психологик хизмат (кейинги ўринларда Психологик хизмат деб аталади)нинг мақсади, вазифалари ҳамда фаолиятининг ташкилий асосларини белгилайди.

I. Умумий қоидалар

1. Психологик хизмат ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтириш ва психологик-педагогик Республика ташхис Маркази (кейинги ўринларда Республика ташхис Маркази деб юритилади) нинг таркибий тузилмаси ҳисобланади.

2. Психологик хизмат "психология" ихтисослиги бўйича олий маълумотга эга бўлган психолог ёки қайта тайёрлашдан ўтиб, "амалиётчи психолог" малакасига эга бўлган олий маълумотли педагоглар томонидан амалга оширилади.

II. Психологик хизматнинг мақсад ва вазифалари

3. Психологик хизматнинг мақсади – шахснинг ҳар томонлама шаклланиши, ривожланиши, самарали ижтимоийлашуви ва мослашуви, болалар ривожланишининг барча ёш даврларида психологик

саломатлигини муҳофаза қилиш учун психологик-педагогик шарт-шароит яратишдан иборат.

4. Психологик хизматнинг вазифалари: ҳар бир боланинг индивидуал хусусиятлари, қизиқишлари, лаёқат ва қобилиятларига мувофиқ ривожланишида унинг психологик имкониятларидан юқори даражада фойдаланиш; ўқувчининг интеллектуал, шахсий, ижтимоий ривожланишидаги оғишларни ўз вақтида аниқлаш, тузатиш ва олдини олиш; умумтаълим мактабларининг ўқувчилари ва битирувчиларига касбий ва ҳаётий ўзлигини англашида уларнинг шахсий қизиқишлари, мойилликлари, қобилиятлари, саломатлигини инобатга олган ҳолда психологик ёрдам кўрсатиш; таълим жараёни барча субъектларининг психологик саломатлигини муҳофаза қилиш, ўқувчилар жамоаси ва педагогик жамоада соғлом психологик иқлимни сақлаш, келиб чиқиши мумкин бўлган низоларнинг энг мақбул ечимларини топиш; муассасада ўқувчиларнинг таълим ва тарбияси, ўсмирлар ва ёшлар ҳулкидаги оғишлар, шахснинг оилада ва жамиятда мослашуви ва ижтимоийлашуви муаммолари бўйича психологлар, педагоглар, ота-оналар ёки қонуний вакилларнинг самарали ҳамкорлигини таъминлаш; "хавфли гуруҳ"га кирувчи ўсмирларни психологик қўллаб-қувватлаш, улар учун тегишлича психологик тавсифномаларни расмийлаштириш ва зарур бўлганда вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссияларга тақдим этиш, тарбияси оғир ўсмирларни (ҳуқуқбузарларни) ижтимоий реабилитация қилиш бўйича тадбирларни амалга ошириш, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш; иқтидорли болалар ва ўсмирларнинг ижодий ривожланишига имкон бериш мақсадида психологик кузатиш ва қўллаб-қувватлаш.

III. Психологик хизматнинг асосий йўналишлари

5. Психологик хизматнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

а) психологик маърифат – психологик билимларни эгаллаш мақсадида педагог ва ўқувчилар (тарбияланувчилар)нинг шунингдек, ота-оналар ёки қонуний вакилларнинг психологик маданиятини ошириш.

Психологик маърифатнинг вазифалари қуйидагилардан иборат: ўқувчиларга энг оддий психологик билимларни бериш ва уларнинг бу билимларни эгаллашига эришиш, тенгдошлари ва катталар билан шахслараро муносабатларга киришиш, ўзларининг шахсий сифатлари ва характер хусусиятлари, қобилиятлари, лаёқатларига баҳо бера олиш

билан боғлиқ бўлган билишга оид қизиқишларини ривожлантириш; ўқувчиларда ўқув жараёнига, ўқитувчилар ва тарбиячилар билан мулоқотга ижобий муносабатни шакллантириш; ўсмирлар, йигит ва кизларнинг жинсий тарбияси, уларнинг оила психологияси ва оилавий муносабатлар, шахсий гигиена ва касалликларнинг олдини олиш соҳасидаги билимларни эгаллашига эришиш; ҳар бир болага индивидуал ёндашувни амалга оширишда педагоглар, тарбиячилар, оналар ёки қонуний вакилларнинг психологик компетентлигини ошириш; индивидуал суҳбатлар, очик дарслар, семинарлар ва маслаҳатлар, шунингдек, оммавий ахборот воситалари орқали психологик билимларни тарғиб қилиш.

б) психологик-педагогик ташхис – ўқувчиларнинг қизиқишлари, лаёқатлари, қобилиятлари, қадриятлар йўналганлиги ижтимоий установакалари ва муносабатлари, билиш ва ўқув фаолияти мотивацияларини инобатга олган ҳолда уларнинг индивидуал-психологик ва шахс хусусиятларини аниқлаш ҳамда баҳолаш.

Психологик-педагогик ташхиснинг вазифалари:

6-7 ёшдаги болаларнинг бошланғич синфларда ўқишга тайёргарлигини ўрганиш мақсадида уларнинг психологик ривожланиши ва қобилиятларини аниқлаш; ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактабларига қабул қилишда ўқувчиларнинг билиш ва бошқа махсус қобилиятларини аниқлаш ҳамда баҳолаш; турли психологик ташхис методикалари ёрдамида ўқувчилар билан тест-синовлари ўтказиш ва суҳбатлашиш, натижаларни мактабда таълим олиш даври мобайнида "Психологик-педагогик ташхис дафтари" да қайд этиб бориш; ўқувчилар (тарбияланувчилар) нинг иқтидори ва потенциал қобилиятларини ривожлантиришга имкон берувчи психологик-педагогик шароитларни яратиш мақсадида улардаги иқтидорни ташхис қилиш орқали аниқлаш; умумтаълим муассасалари ўқувчилари ва битирувчиларининг касб-хунар, мутахассислик ва ўрта махсус касб-хунар таълими муассасалари таълим йўналишини (касб-хунар коллежи ва академик лицей) танлашида уларнинг қизиқиши, лаёқати ва билиш қобилиятларини аниқлаш; тарбияси оғир болалар ва ўсмирлар билан коррекцион ишларни амалга ошириш, уларни тарбиялаш, мактаб ҳамда ижтимоий муҳитга мослашишини таъминлаш мақсадида индивидуал-психологик ва шахс хусусиятларини аниқлаш; ташхис натижалари билан ўқувчилар, оналар ёки қонуний вакиллар, педагогларни таништириш, шахснинг онгли равишда касб-хунар танлашини шакллантириш ва ривожлантиришда уларга бунинг аҳамиятини тушунтириш; шахсий

муаммоларнинг ечимини топиш ва уларга зарур психологик ёрдам кўрсатиш мақсадида ота-оналар ёки қонуний вакиллар, педагоглар (уларнинг розилиги билан) билан ташхис ишларини олиб бориш.

в) психологик профилактика – болаларнинг психологик саломатлигидаги бузилишлар, уларнинг интеллектуал, шахсий ва ижтимоий ривожланишидаги салбий оғишларнинг ўз вақтида олдини олиш.

Психологик профилактиканинг вазифалари: суҳбатлашиш ва ташхис текширувлари натижалари, шунингдек, ота-оналар ёки қонуний вакиллар ва педагоглардан олинган маълумотлар асосида болаларнинг психологик саломатлигини аниқлаш; ижтимоийлашув, таълим ва тарбия жараёнида шахс шаклланиши ҳамда ривожланишидаги оғишларнинг олдини олиш бўйича чоралар белгилаш, болаларнинг катталар ва тенгдошлари билан бўладиган мулоқоти ҳамда муносабатларида психологик шикаст етказувчи омилларни бартараф этишга ёрдам кўрсатиш; асабий-психик зўриқиш ва шахс сифатларининг бузилиши аломатлари аниқланган, шунингдек, аддиктив қарамликда бўлган (алкогол, наркотиклар, токсик моддаларга ружу кўйиш, интернет-қарамлик ва бошқа шу каби ҳолатлардаги) ўсмирларга психологик ёрдам кўрсатиш; мактабгача ва умумтаълим муассасалари, меҳрибонлик уйлари ҳамда оилада болалар тарбияси ва таълимининг психогигиеник шарт-шароитларига риоя этилишини назорат қилиш, бу шароитлар бузилган ҳолатларда чоралар кўриш; болалар ва ўсмирларни ўз қизиқишлари, мойилликлари, қобилиятлари ва билимларини татбиқ этишни хоҳлаган ҳаётий фаолият соҳаларини англаб этишга тайёрлаш; ота-оналар ёки қонуний вакилларга, педагогларга (уларнинг розилиги билан) шахслараро муносабатларда, оилада ёки педагогик жамоада носоғлом психологик иқлим муаммоларини ҳал этишда психологик ёрдам кўрсатиш, психологик шикаст етказувчи омиллар таъсирини бартараф этиш бўйича чоралар кўриш.

г) психологик коррекция ва ривожлантириш – шахснинг шаклланиши ҳамда ривожланишидаги камчиликларни тузатиш ҳамда оғишларни бартараф этиш, ўқувчилар (тарбияланувчилар) муомаласи ва хулқ-атворидаги бузилишларни коррекциялаш, шахснинг психик ривожланиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш.

Психологик коррекция ва ривожлантиришнинг вазифалари:

ўқувчилар (тарбияланувчилар) даги психик жараёнлар, ижтимоий установкалар, субъектив фикрлар ва салбий муносабатлар ривожланишини коррекциялаш; таълим ва мустақил ўқув фаолияти

жараёнида ўқувчиларнинг билиш фаоллиги ҳамда қизиқишларини ривожлантириш мақсадида уларнинг интеллектуал пассивлигини коррекциялаш; тарбияси қийин болалар ва ўсмирларнинг ижтимоий установакалари, муносабатлари, хулқ-атвор мотивларини, уларнинг мактабга ва ижтимоий муҳитга етарли даражада мослаша олмаслик ҳолатларини коррекциялаш; таълим-тарбия жараёни барча субъектлари ўртасидаги нормал шахслараро муносабатларни коррекциялаш ва ривожлантириш; ўқувчилар, уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакилларига, педагогларга психологик коррексия натижаларини, шахснинг нормал ривожланиши учун бу натижаларнинг аҳамиятини тушунтириш; педагогик жамоа аъзоларининг ҳиссий-эмоционал ҳолатларини, шахслараро муносабатларини ва зиддиятли хатти-ҳаракатини коррекциялаш, уларнинг психологик маданиятини юксалтириш, раҳбарларнинг бошқарув услубини оптималлаштириш.

д) психологик маслаҳат – ўқувчилар, тарбияланувчилар, уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакилларига, педагогларга шахсий муаммолар ва зиддиятли муносабатларни конструктив ҳал этилишида психологик ёрдам кўрсатиш, шахснинг ички психологик имкониятларини сафарбар қилиш учун шарт-шароитлар яратиш.

Психологик маслаҳатнинг вазифалари: мактабгача таълим муассасалари ходимларига болаларнинг интеллектуал, шахсий ва ижтимоий ривожланишининг ёш хусусиятлари, ривожланишдаги бузилишлар ҳамда кечикишлар, уларни коррекциялаш, шунингдек, болаларни бошланғич синфда ўқишга ва мактабга мослашувга психологик тайёрлаш масалалари бўйича маслаҳатлар бериш; болаларнинг бошланғич синфлардан ўрта синфларга ўтиши, шунингдек, мактабни битириш ва бўлғуси касб-ҳунар ҳамда таълим муассасаси (академик лицей, касб-ҳунар коллежи)ни танлаш масалаларида ўқувчилар, ота-оналар ёки қонуний вакилларга маслаҳатлар бериш; мактаб-интернатлар, меҳрибонлик уйлари, шунингдек, етим болалар таълим олаётган умумтаълим муассасалари ходимларига таълим-тарбия, болаларнинг ижтимоийлашуви ва мослашувини психологик кузатиш масалалари бўйича маслаҳатлар бериш; ўсмирлар ва ёшларга катталар ва тенгдошлари билан бўладиган ўзаро муносабатлар, оилавий муаммолар, хулқ-атвордаги оғишларни бартараф этиш, ўз-ўзини тарбиялаш ва ривожлантириш, шунингдек, ҳаётий ва касбий ўзлигини англаш масалаларида маслаҳатлар бериш; мактабгача таълим, умумтаълим муассасалари, меҳрибонлик уйлари раҳбарларига педагогик жамоани бошқаришни оптималлаштириш, қўл остидаги

ходимлар билан шахслараро муносабатлар, юзага келиши мумкин бўлган низоларни ҳал этиш ҳамда соғлом психологик муҳитни таъминлаш масалаларида маслаҳатлар бериш; маслаҳат бериш жараёнида ўқувчилар ва тарбияланувчиларда мустақил таълим олиш, ўз-ўзини тарбиялаш, ўз-ўзини коррекциялашга ижобий муносабатларни шакллантириш ҳамда уларни амалиётда қўллаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш;

э) касб-ҳунарга йўналтириш – ўқувчиларнинг индивидуал қизиқишлари, мойилликлари, қобилиятлари, жамият ва меҳнат бозорининг муайян касб ва мутахассисликларга бўлган эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда уларни касбий ўзлигини англашлари учун ёрдам беришга қаратилган психологик-педагогик ҳамда тиббий чоратadbирлар мажмуи. Касб-ҳунарга йўналтиришнинг мақсади – ўқувчилар ва мактаб битирувчиларини муайян касбни ҳамда академик лицей ёки касб-ҳунар коллежидаги таълим йўналишларини онгли ва мустақил танлашга тайёрлаш.

Касб-ҳунарга йўналтиришнинг асосий йўналишлари ва вазифалари:

Касбий маърифат-ўқувчиларга турли касблар, ихтисосликлар, мансаб лавозимлари, танланган касбни, ихтисосликни эгаллаш мумкин бўлган таълим турлари ҳамда таълим муассасалари, шунингдек, касбнинг инсонга, унинг жисмоний, психологик ва шахсий сифатларига, саломатлигига қўядиган талаблари ҳақида маълумотлар бериш; касбий маслаҳат – ўқувчиларга уларнинг индивидуал хусусиятлари ва меҳнат бозори талабларига, таълим олиш ҳамда келгусида ишга жойлашиш имкониятларига мувофиқ касб ва таълим муассасасини танлашга ёрдам бериш; касбий ташхис ўқувчиларнинг билиш (ўқув предметларига, фанга) ва касбий (касбларга, мутахассисликларга) қизиқишларини, касб танлаш мотивлари ва касбий режаларини аниқлаш ҳамда баҳолаш; касбий тарбия болалар ва ўсмирларда меҳнат малака ва кўникмаларини, касбларга қизиқиш, меҳнатсеварлик, ишчанлик ҳамда маъсулиятни шакллантириш ва ривожлантириш. Ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтириш бўйича тадбирлар Ўзбекистон Республикаси Халқ таълим вазирлиги, Республика ташхис Маркази буйруқлари, меъёрий ҳужжатлари ва методик тавсиялари асосида барча даражадаги ташхис марказлари томонидан ташкил этилади ва бевосита таълим муассасаларининг психологлари томонидан амалга оширилади.

Ш.Психологик хизматнинг таркибини шакллантириш ва унинг фаолиятини ташкил этиш

6. Психологик хизмат Республика ташхис Марказининг таркибий бўлинмаси ҳисобланади.

7. Психологик хизматга Республика ташхис Маркази директори томонидан тайинланадиган ва вазифасидан озод қилинадиган бўлим бошлиғи раҳбарлик қилади.

8. Психологик хизматнинг фаолияти Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳузурида жамоатчилик асосида ташкил этиладиган Кенгаш томонидан мувофиқлаштирилади. Кенгаш таркиби манфаатдор вазирлик ва идоралар билан келишган ҳолда уларнинг вакилларидан шакллантирилади ва халқ таълими вазири томонидан тасдиқланади.

9. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ҳузуридаги психологик хизмат фаолиятини мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат: муассасаларда психологик хизматнинг ташкил этилиши ва таъминланиши юзасидан муаммоларини ўрганиш, уларни бартараф этиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш; муассасаларда болалар таълим - тарбияси ва ривожланишининг психологик-педагогик шарт-шароитларини таҳлил қилиш, таълим соҳасидаги инновациялар билан боғлиқ ҳолда уларни янада такомиллаштириш бўйича тадбирлар белгилаш; психологик хизматни такомиллаштириш муаммолари, хусусан болалар ҳуқуқлари, саломатлиги муҳофазаси, ижтимоий ҳимояси ва мослашуви, ўсмирлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича республика илмий-амалий конференциялари ва семинарларини ташкил этиш;

Республика ташхис Маркази томонидан тақдим этилган маълумотлар асосида кадрлар (мутахассис-психологлар)ни танлаш ва уларни жой-жойига қўйиш, малакасининг оширилиши ва аттестациядан ўтказилишини назорат қилиш; психологларни тадқиқотчилик лойиҳалари (грантлар)ни ишлаб чиқиш ва уларни бажаришга жалб қилиш, тадқиқотлар натижаларини халқ таълими тизими муассасаларида жорий этишларига ёрдам бериш; муассасаларда психологик хизматнинг ташкил этилиши ҳолати бўйича Республика ташхис маркази ҳисоботларини кўриб чиқиш; Кенгаш йиғилишларини ўтказиш (йилнинг ҳар чорагида, ярим йилликда, йилда) ҳамда унинг аъзолари ўртасида ҳамкорликни таъминлаш; психологик-педагогик йўналишда таълим муассасалари фаолиятини такомиллаштириш

юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш ва Халқ таълими вазирлиги раҳбариятига киритиш.

10. Республика ташхис Маркази томонидан психологик хизмат йўналишида қуйидагилар амалга оширилади: муассасалардаги психологик хизматга умумий раҳбарлик қилади ва ушбу хизмат фаолиятини мувофиқлаштиради; муассасалардаги психологик хизмат фаолиятини белгиловчи ва тартибга солувчи меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқади ва ўрнатилган тартибда тасдиқлаш учун Халқ таълими вазирлигига киритади; ўқув-тарбия жараёнининг самарадорлигини ошириш, шахснинг ҳар томонлама шаклланиши ва уйғун ривожланиши, ўқувчилар ва мактаб битирувчиларини узлуксиз касб - ҳунарга йўналтириш вазифаларидан келиб чиққан ҳолда психологик хизмат амалга оширилишининг ташкилий, ахборот, илмий-методик таъминотини йўлга қўяди; психологлар амалиётда қўллашлари учун ўқувчиларни психологик-педагогик ташхисдан ўтказиш методикаларини (анкеталар, тестлар, сўровномаларни), касб-ҳунарга йўналтириш дастурлари ва методикаларини, шунингдек, психопрофилактик дастурларни, психологик тренингларни, тегишли методик тавсияларни ишлаб чиқади, тажриба-синовдан ўтказиши ва шароитга мослаштиради; психологларнинг оилаларда, ўқувчилар жамоаси ва педагогик жамоаларда қулай психологик иқлим яратиш бўйича тарбияланувчилар ва ўқувчиларнинг ота-оналари ёки қонуний вакиллари билан ишларни ташкил этишлари учун тавсиялар ишлаб чиқади ва амалиётга жорий этади; психологик хизматни амалга ошириш ва ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтириш бўйича илғор маҳаллий ва хорижий тажрибаларни ўрганади, умумлаштиради ва таълим амалиётига жорий этади; муассасаларда психологик хизмат амалга оширилиши мониторингини олиб боради; кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, психологларнинг малакасини ошириш ва аттестациядан ўтказилиши ташкил этилишини, уларга белгиланган тартибда малака тоифалари берилишини назорат қилади.

11. Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ таълими бошқармалари, туман (шаҳар) халқ таълими бўлимлари ҳузуридаги ташхис марказлари томонидан психологик хизмат йўналишида қуйидагилар амалга оширилади: муассасаларда психологик хизматнинг амалга оширилишига методик раҳбарлик қилади ва фаолият назоратини олиб боради; Республика ташхис Маркази, Республика болалар ижтимоий мослашуви Маркази, шунингдек, бошқа болалар ташкилотлари ва илмий

муассасалар томонидан ишлаб чиқилган психологик хизматга доир меъёрий ҳужжатларни, методик, дастурий ва ўқув материалларини амалиётга жорий этади; болаларнинг таълим-тарбияси ва уларнинг ривожланиши билан боғлиқ бўлган долзарб муаммолар, ўқувчилар хатти-ҳаракатидаги оғишларни тузатиш, мактаб ўқувчиларининг касб-хунар, ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари таълим йўналишларини танлашга тайёрлаш бўйича психологлар фаолиятини ташкил этади; психологларга болалар, уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакиллари, шунингдек, таълим муассасалари педагоглари билан ишлашда методик ва амалий ёрдам кўрсатади; психологик хизматни амалга оширишнинг маҳаллий ва хорижий тажрибаларини ўрганади, уларни таълим амалиётига жорий этади; психологик хизматнинг амалга оширилиши мониторингини олиб боради, олинган натижаларни таҳлил қилади ва умумлаштиради, тегишли (вилоят, туман, шаҳарлар бўйича) маълумотларнинг компьютер банкини яратади; психологлар малакасини ошириш ва уларни аттестациядан ўтказиш бўйича чора-тадбирлар белгилаш юзасидан таклифлар тайёрлайди, уларга малака тоифалари берилишининг ҳисобини юритади.

12. Мактабгача таълим, умумтаълим муассасалари, меҳрибонлик уйлари раҳбарларининг мажбуриятларига қуйидагилар киради: психологик хизматнинг ташкил этилишига умумий раҳбарлик, психологнинг иш режасини (йиллик, чораклик, ойлик) кўриб чиқиш ва тасдиқлаш; психолог самарали фаолият юритиши учун зарур ташкилий ва моддий-техник шароитларни яратиш; зарур психологик адабиётлар ва илмий-методик материалларни, ўқув, дидактик ва кўргазмали материаллар, ўқув видеофильмлари, муайян психологик методикаларни (тестларни) харид қилишга кўмаклашиш; психолог билан биргаликда ота-оналар ёки қонуний вакиллар ва педагоглар учун ўтказиладиган психологик маърифий тадбирларни (суҳбатлар, маърузалар, семинарлар, тренингларни) ташкил этиш; олинган маълумотлар асосида диагностик, коррекцион, профилактик тадбирлар ва психологик маслаҳатларни ўтказишда психологга ёрдам бериш; психолог фаолияти натижаларини раҳбар ҳузуридаги йиғилишларда, педагогика кенгашларида, жамоа йиғинларида кўриб чиқиш ва муҳокама этиш; психолог фаолиятининг барча йўналишлари ва натижаларини назорат қилиш, психологнинг тегишли иш режаси бажарилиши юзасидан ойлик, чораклик, йиллик ҳисоботларини кўриб чиқиш ва тасдиқлаш.

13. Психологнинг вазифалари: болаларнинг шахсий ва ижтимоий, интеллектуал ривожланиши, психологик саломатлигини сақлаш учун

мақбул шарт-шароитларни яратиш ва таъминлашга йўналтирилган касбий фаолиятни амалга ошириш; ўқувчиларнинг (тарбияланувчиларнинг) ривожланишига тўсқинлик қилувчи сабабларни аниқлаш ва уларга психологик ёрдам (психокоррекция, психопрофилактика, реабилитация ва тавсиялар) кўрсатиш бўйича тадбирларни амалга ошириш; турли ёшдаги болаларнинг характер хусусиятлари ва шахс сифатларини инобатга олган ҳолда уларнинг қобилият, лаёқат, билиш ва касбий қизиқишларини ўрганиш, коррекция қилиш ва ривожлантириш; 6-7 ёшдаги болаларни психологик текширувдан ўтказиш ва уларнинг бошланғич синфда таълим тайёргарлик даражасини аниқлашда қатнашиш; ўқувчиларни ташхис қилиш ва натижаларни таълим олиш давомида (1-синфдан 9-синфгача) "Психологик-педагогик ташхис дафтари" да қайд этиб бориш; ўқувчиларнинг (тарбияланувчиларнинг) индивидуал, жинсий ва ёш хусусиятларини инобатга олган ҳолда коррекцион-ривожлантирувчи дастурларни ишлаб чиқишда иштирок этиш, уларда ижобий ижтимоий установакаларни, таълим олиш, ҳаётий ва касбий ўзлигини англашга тайёргарлик мотивацияларини шакллантириш; иқтидорли болалар ва ўсмирларнинг ижодий ривожланиши учун психологик қўллаб-қувватланишини ташкил этиш ва амалга ошириш; ижтимоий ва ҳуқуқий хавф омилларининг таъсирини аниқлаш, уларнинг болалар ва ўсмирларга таъсирини камайтириш учун психологик ташхис тадбирларидан фойдаланиш, ижтимоий муҳитда уларнинг хулқ-атвори ва мулоқотини психологик-педагогик коррекциялаш; болаларнинг маънавий-маърифий, интеллектуал ва жисмоний тарбиясига кўмаклашиш, ўқувчилар (тарбияланувчилар), педагог ходимлар, ота-оналар ёки қонуний вакилларнинг психологик маданиятини шакллантириш; болалар тарбияси, таълими ва ривожланиши, шунингдек, ота-оналар ва болалар муносабатларидаги муаммолар бўйича ота-оналар ёки қонуний вакилларга психологик маслаҳатлар бериш; болалар билан ишлашда самарали натижаларга эришиш ва ўзининг касбий маҳоратини ошириш мақсадида мутахассис психологларнинг илғор тажрибаларини ва илмий-услубий адабиётларни ўрганиш; психологик хизмат, шунингдек, педагогика жамоасининг болалар тарбияси ва ривожланиши билан боғлиқ бўлган тадбирлари бўйича маъмуриятнинг буйруқ ва фармойишларини бажариш; ўз фаолиятига доир ҳужжатлар ва ҳисоботларни ўрнатилган шаклларда юритиш, таълим муассасасида тарбиявий тадбирларнинг ишлаб чиқирилиши, режалаштирилиши ва ўтказилишида, шунингдек, мактаб,

оила, маҳалла ҳамкорлиги амалга оширилишида иштирок этиш; умумтаълим муассасаларида ўқувчилар сони кўплигини инобатга олган ҳолда, психологик хизматни амалга оширишда синф раҳбарлари ҳам иштирок этишлари мумкин. Бунинг учун мактаб психологи синф раҳбарлари билан аввалдан тайёргарлик ишларини ўтказиши керак.

14. Психологларнинг асосий функциялари: ҳар бир ёш босқичида (болалик, ўсмирлик, ёшлик) шахнинг баркамол шаклланиши ва ривожланишига кўмаклашувчи психологик-педагогик шарт-шароитларни яратиш; ўқувчиларнинг интеллектуал, шахсий ва ижтимоий ривожланишидаги бузилишлар, шунингдек, уларнинг хулқ-атвори ҳамда муомаласидаги оғишларни аниқлаш; ўқувчилар (тарбияланувчилар), уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакиллари, педагоглар ўртасида психологик билимларни шакллантириш ва ривожлантириш мақсадида психологик маърифат ишларини олиб бориш; ўқувчиларнинг қизиқишлари, мойилликлари, қобилиятлари ва шахсий сифатлари, шунингдек, касб ҳамда ўрта махсус касб-ҳунар таълими муассасаларида кейинги таълим йўналишини (академик лицей ёки касб-ҳунар коллежини) танлаш мотивларини аниқлаш бўйича ташхис тадбирлари (суҳбатлар, анкета сўровлари, тестлар) ни ташкил этиш ва ўтказиш; иқтидорли болалар ва ўсмирларни аниқлаш, уларнинг билимга қизиқишлари, мойилликлари ва қобилиятларини ривожлантириш, ўқув ҳамда ижодий фаолиятга ундаш учун зарурий психологик-педагогик шарт-шароитларни яратишда иштирок этиш; ўқувчилар (тарбияланувчилар) нинг дарсларни ўзлаштирмаслиги, атрофдагилар билан зиддиятли муносабатларда бўлиши билан боғлиқ бўлган шахсий муаммоларини аниқлаш, уларни ота-оналар ёки қонуний вакиллар, таълим муассасалари педагоглари, меҳрибонлик уйлари тарбиячилари билан биргаликда ҳал этиш; тарбияси оғир, педагогик қаровсиз болалар ва ўсмирларни психологик текшириш, уларнинг хулқидаги оғишларни ва ижтимоий муҳитга мослаша олмаслик ҳолатини коррекциялаш, ўқитувчилар, тарбиячилар, ота-оналар ёки қонуний вакиллар учун уларни қайта тарбиялаш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш; тарбияси оғир ўсмирлар (ҳуқуқбузарлар) га психологик тавсифномалар тайёрлаш, уларни вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссияларга тақдим этиш, комиссия қарорларини ишлаб чиқишга кўмаклашиш; психологик ёрдамга мухтож ўқувчилар (тарбияланувчилар) нинг турли тоифалари билан коррекцион-ривожлантирувчи, профилактик ва маслаҳат тадбирларни ўтказиш; "Ишонч қутиси" ишини ташкил этиш,

ўқувчилар жамоаси ва педагогик жамоада соғлом психологик иқлимни яратиш ҳамда сақлаб қолиш; ўз фаолиятининг барча йўналишлари бўйича ҳужжатларни (режалар, дастурлар, ҳисоботлар, маълумотномалар, хулосалар ва ҳоказо) юритиб бориш.

15. Психологлар ўз вазифаларини мактабгача таълим, умумтаълим муассасалари, меҳрибонлик уйлари педагогик фаолиятининг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда бажарадилар, тарбияланувчилар, ўқувчилар, уларнинг оилалари ҳақидаги маълумотларнинг сир сақланишини таъминлайдилар, берадиган тавсияларининг асосланганлиги ва ўз фаолияти натижалари учун шахсан жавобгардирлар.

IV. Психологларнинг ҳуқуқлари ва жавобгарлиги

16. Психолог қўйидаги ҳуқуқларга эга: болалар, уларнинг оналари ёки қонуний вакиллари, шунингдек, мактабгача таълим, умумтаълим муассасаси, меҳрибонлик уйи педагоглари билан олиб бориладиган ишларнинг муайян йўналишларини мустақил шакллантириш; психологик хизматни амалга ошириш доирасида тадбирларнинг кетма-кетлигини, мактабгача таълим, умумтаълим муассасаси, меҳрибонлик уйи педагогик жараёнининг ўзига хос томонлари, муайян шарт - шароитлари ва контингентини ҳисобга олган ҳолда ўз фаолиятининг устувор йўналишларини белгилаш; муассаса раҳбариятига ўзи учун хона, мебель жиҳозлари, компьютер ва бошқа техника воситалари, идора буюмлари ажратилиши тўғрисидаги талаблар билан мурожаат қилиш; мактабгача таълим, умумтаълим муассасаси, меҳрибонлик уйи ҳужжатлари билан танишиш; психологик-педагогик ташхисга оид янги методикалар, психопрофилактика ва коррекцион-ривожлантирувчи дастурларни ишлаб чиқишда қатнашиш, уларни синовдан ўтказиш ва амалиётга жорий этишда иштирок этиш; маъмурият билан келишган ҳолда синфдаги ва синфдан ташқари машғулотлар, шунингдек, бошқа тадбирларда ўқувчиларнинг ҳуқуқ-атвори ҳамда индивидуал хусусиятларини, уларнинг ўқишга, синф раҳбари ва ўқитувчилар билан муомала муносабатини ўрганиш мақсадида иштирок этиш; психологик тадқиқот ва тажрибалар ўтказиш, уларнинг натижаларини илмий журналларда ҳамда бошқа матбуот нашрларида эълон қилиш; муассаса маъмурияти кўрсатмалари психологнинг мазкур Низомда белгиланган мажбуриятлари, функциялари ва фаолият йўналишларига зид бўлса, уларни бажармаслик; болалар тақдирини ҳал этувчи турли идоралар ва

комиссиялар ишида маслаҳат овози ҳуқуқи билан қатнашиш, қабул қилинган қарорлар қониқтирмаган ҳолатларда юқори турувчи идораларга мурожаат қилиш; жойлардаги давлат ҳокимияти идораларига, тиббиёт ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш муассасаларига, бошқа давлат ва жамоат ташкилотларига болалар ҳуқуқлари ҳамда манфаатларини ҳимоя қилиш масалалари бўйича илтимос-номалар билан мурожаат қилиш; барча даражадаги ташхис марказларига мактаб ўқувчиларининг касбий ўзлигини белгилаши ҳамда касб-ҳунарга йўналтириш масалалари бўйича мурожаат этиш; Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида халқ таълими тизими муассасалари ходимлари учун назарда тутилган рағбатлантириш ва имтиёزلардан фойдаланиш.

17. Психолог қуйидагилар учун жавобгардир: иш фаолиятини режалаштириш ва уларни бажариш, олинадиган натижалар ҳамда улар бўйича белгиланган тартибдаги ҳисоботларни тайёрлашга; психологик маърифат, ташхис, психопрофилактика, коррекцион ривожлантирувчи, маслаҳат тадбирларининг сифати ҳамда ўтказиш муддатларига риоя қилишга; психологик ташхиснинг тўғрилиги, ташхис натижалари бўйича бериладиган тавсияларнинг асосланганлигига; ўқувчилар (тарбияланувчилар), уларнинг ота-оналари ёки қонуний вакилларининг, мактабгача таълим, умумтаълим муассасаси, меҳрибонлик уйи педагоглари ва раҳбарларининг манфаатларидан келиб чиқиб, улар тўғрисидаги маълумотларнинг сир сақланишига; ўқувчилар (тарбияланувчилар) нинг ва таълим жараёни бошқа субъектларининг шахсий муаммоларига ҳамда ташхиси натижаларига оид психологик ва бошқа маълумотларнинг ошкор этилишига.

V. Психологлар меҳнатини рағбатлантириш

18. Психологлар меҳнатини моддий ва маънавий рағбатлантириш амалдаги қонунчиликда белгиланган тартибда амалга оширилади.

19. Кўп йиллик меҳнатлари натижалари бўйича юқори натижаларга эришган психологлар Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг мукофотларига тақдим этилиши мумкин.

20. Психологлар шартнома асосида ҳақ тўланадиган таълим ва психологик хизматлар кўрсатишда, шунингдек, халқ таълими муассасаларининг манфаатдор юридик ҳамда жисмоний шахслар билан тузадиган тадқиқотчилик лойиҳалари (грантлар) ни бажаришда қатнашадилар.

21. Психологларга малака тоифалари аттестация натижаларига кўра белгиланади ҳамда уларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш дифференциал тарзда малака тоифасига мувофиқ амалга оширилади.

Такрорлаш учун саволлар:

1. Психологик хизматнинг асосий йўналишлари?
2. Психолог қайси ҳуқуқларга эга?
3. Психологнинг вазифалари нималардан иборат?

Адабиётлар рўйхати

1. Myers D.G. Psychology. Ninth Edition. – Worth Publishers, 2010. – 910 p.
2. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.
3. The Cambridge Handbook of Personality Psychology// Edited by Philip J. Corr. Cambridge University Press 2009.

3 – Мавзу. Амалий психолог фаолиятининг асосий вазифалари. Педагог-психолог фаолиятининг индивидуал услуги. Педагогнинг психологик компетентлиги.

РЕЖА:

1. Психологик ташвиқот, психологик профилактика.
2. Психологик-педагогик консилиум.

Таянч тушунчалар: ўз-ўзини ҳимоя, ўз-ўзини англаш, психологик қонуниятлар, ўқув фаолияти, амалий фаолият.

Маълумки, ижтимоий психология фанида айнан психологик хизмат муаммосига бағишланган ва унинг барча йўналишларини батафсил баён этишга қодир илмий адабиётлар етарли бўлмаса-да, бугунги кунда фан оламида ва жамият тараққиётида психологик хизмат муаммосининг зарурлигини кўрсата олувчи ва унинг "методологик илдизларини" асослаб бера олувчи илмий тадқиқотларни алоҳида қайд этиш мумкин.

Мазкур адабиётларни таҳлил қилар эканмиз, улардаги психологик хизмат методологиясига тааллуқли айрим умумий жиҳатларни ижтимоий психология фани нуқтаи назаридан тадқиқ қилишимизга тўғри келади. Чунончи, барча тадқиқотчилар ҳам ижтимоий, психологиянинг методологик тамойилларига амал қилган ҳолда психологик хизмат учун муҳим бўлган у ёки бу жиҳатни назарий-илмий тарзда асослаб берадилар.

Булар ичида психологик хизматнинг муваффақиятли ташкил этилиши учун муҳим назарий-илмий аҳамият касб этувчи ижтимоий психологик вазифаларни аниқлашга қаратилган тадқиқотларни Андреева Г.М., Давлетшин М.Г., Забродин Ю.М., Карнеги Д., Каримова В.М., Паригин Б.Д., Снигирева Т.В., Филиппов А.В., Шихирев П.Н., Шоумаров Ғ.Б., Ядов В.А., Ғозиев Э.Ғ.; шахс фаоллиги билан боғлиқ тадқиқотларни Абулханова-Славская К.А., Ануфриев Э.А., Гримак Л.П., Ломов Б.Ф., Лейтес Н.С., Голубева Э.А., Қодиров Б.Р., Липкина А.И., Петровский В.А., Рубинштейн С.Л., Қодиров Б.Р. ; ижтимоий установка билан боғлиқ тадқиқотларни Асмолов А.Г., Надирашвили Ш.А., Узнадзе Д.Н., Шихирев П.Н., Аллпоқт Г.В., ижтимоий эҳтиёжлар ва фаолиятдан қониқиш билан боғлиқ тадқиқотларни Божович Л.И., Братко А.А., Вилёнас В.К., Додонов Б.И., Китвел Т.А. Маслов А.Х; шахсга индивидуал ёндашувнинг таъминланиши билан боғлиқ тадқиқотларни Климов Э.А., Мерлин Б.С., Небилсин В.Д., Пейсахов Н.М., Русалов В.М., Сиавина Л.С., Стреляу А., Теплов Б.М.; шахсга

муносабат тизими асосида ёндашув истиқболларига бағишланган тадқиқотларни Здравомислов А.Г., Кузмин Э.С., Лазурский А.Ф., Муксинов Р.И., Мясисев В.Н., Столин В.В., Сербиков А.И., Богославский В.В.; шахсга ҳиссий-иродавий сифатлар асосида ёндашув истиқболларини тадқиқ қилувчи тадқиқотларни Бассин Ф.В., Василюк Ф.Е., Гиссен Л.Д., Зилберман П.Б., Конопкин О.А., Мажидов Н., Наенко Н.И., Прихожан А.М., Розелнблат В.В., Хекхаузен Х., Эберлейн Г., Невв Д.О.

Илмий-назарий фаолият йўналишлари бўйича амалиётчи психологнинг қуйидаги вазифаларни бажариши талаб қилинади:

- психологик хизматнинг методологик асослари ҳақида билим, тушунча ва тасавурга эга бўлиш;
- ўқувчи шахсига психологик ёндашув учун самарали фойда бера олувчи психологик усуллар, тамойиллар ва методикаларни ажрата олиш;
- умумий психология, ёш ва педагогик психология, тиббий психология фанлари бўйича тегишли билимларни ўзлаштириш;
- Ўзбекистондаги психологик хизмат концепцияси ҳақида ахборотга эга бўлиш;
- ўз-ўзини илмий-назарий жиҳатдан такомиллаштириш билан боғлиқ кунлик, ҳафталик, ойлик ва йиллик иш режаларини тузиш ва бажариш.

II. Илмий-ташкилий фаолият йўналишлари қуйидаги вазифаларни бажаришни ўз ичига олади:

- ҳар кунлик, ҳафталик, ойлик ва йиллик тақвимий иш режаси тузиш, уни ҳудудий психологик хизмат маркази томонидан тасдиқлатиш;
- психологик хизмат хонасини керакли жиҳозлар, кўрғазмалар ва бошқа барча материаллар билан тўлдириш;
- Мактабдаги ҳар бир ўқувчи учун “Шахс психологик картаси”ни тузиш ва шу маълумотлар (кўрсаткичлар) асосида тегишли психологик тадбирларни белгилаш;
- ота-оналар, синф раҳбарлари, фан ўқитувчилри ва мактаб раҳбарлари билан бажариладиган ишлар режасини тузиш;
- ҳар бир синфдаги ўқувчилар гуруҳи, алоҳида референт, расмий ва норасмий гуруҳлар, лидерлар ва айрим “ажралиб қолган” ўқувчилар билан индивидуал иш олиб бориш режасини тузиш;

■ ўқувчиларни мактабга қабул қилиш ва касбга йўллаш билан боғлиқ психологик ишлар кўламини белгилаш;

III. Илмий-тадқиқий йўналишлари бўйича қуйидаги вазифаларнинг бажарилиши назорат қилинади:

■ мактаб амалиёти учун зарур психологик усулларни қўллаш ва олинган маълумотларни қайта ишлаш асосида тегишли илмий хулосалар чиқара олиш;

■ психологик қонуниятларни билиш ва шу асосда намоён бўлувчи ёш хусусиятлари, индивидуал хусусиятлар ва ўқув мотивларига хос жиҳатларни мунтазам ўрганиб бориш, тадқиқ қилиш, фикр-мулоҳазалар юритиш;

■ ўқувчи фаоллигига, ўз-ўзини англаш ва ривожлантириш орқали ўз-ўзини ҳимоя қилишга нисбатан ижобий ёки салбий таъсир этувчи омилларни обдон ўрганиш, тадқиқ қилиш ва тадбирларни белгилаш;

■ ўқув фаолияти самарадорлигини аниқлашга таъсир этувчи психологик омилларни аниқлаш ва тадқиқ қилиш;

■ психологик ёндашув самарадорлигини аниқлашга хизмат қилувчи мавзулар, кузатишлар асосида изланишлар олиб бориш, у ёки бу ўқувчида юз бераётган ўзгаришлар сабабини ўрганиб бориш;

■ ўз кузатишлари ва амалий фаолият натижалари бўйича илмий-амалий анжуманлар учун маърузалар тайёрлаш.

Назорат саволлари

4. Касб-ҳунарга йўналтириш бу?
5. Касбий маслаҳат бу?
6. Психологик маслаҳат бу?

Адабиётлар рўйхати

1. Myers D.G. Social psychology. 11 edition. – McGraw-Hill Education, 2012.
2. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник – М.: “Аспект Пресс”, 2003. – 364 с.
3. Ғозиев Э.Г. Социал психология. Тошкент, 2013.
4. Кузмин Е.С. Основы социальной психология ЛГУ 2001
5. Паригин В.Д. Основы социальной психологической теории М. 2001

**4-Мавзу: Педагог билан психолог фаолиятининг модели.
Педагогик жамоа психологияси. Замонавий психология фанлари
ўқитувчисига қўйиладиган асосий талаблар.**

РЕЖА:

1. Педагогик жамоа психологияси. Таълим ва тарбияни такомиллаштириш фаолиятида иштирок қилиш
2. Ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорлиги — таълим самарадорлигининг муҳим омили
3. Замонавий психология фанлари ўқитувчисига қўйиладиган асосий талаблар

Таянч иборалар: шахслилик ҳаракатлари, интраситуатив интеграцияси, маъновий ҳаракат, психолог-маслаҳатчи.

Таълим ва тарбияни такомиллаштириш фаолиятида иштирок қилиш

- Анъанавий таълим ва тарбия методларининг ютуқ ва камчиликларини тадқиқ қилишда қатнашиш.
- Ўқув жараёнида фаол ва инновацион методларини синаб кўришда иштирок қилиш, олинган материалларни қайтадан ишлаб чиқиш.
- Ўқув предметларига нисбатан талабалар муносабатини аниқлаш ва талабалар қизиқиш, интилишларини ҳисобга олган ҳолда таълим тизимини жорий қилиш тўғрисида, шунингдек, ўқитишда тингловчиларга индивидуал ва дифференциал муносабатни амалга оширишни таъминлаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш ва ҳоказо.

Ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорлиги — таълим самарадорлигининг муҳим омили

Олий мактабда ҳамкорликдаги фаолиятнинг шаклланиши, унинг ижтимоий-психологик жиҳатини ташкил қилиш, ҳар қандай фаолиятни, шу жумладан, ўқув фаолиятини ташкил қилувчи таркибий қисмларини ўрганиш сўнгги ўн йилларда амалга оширила бошланди.

Б.Ф.Ломов шахс фаолиятини таҳлил этишнинг умумий психологияда қабул қилинган тузилмасини кўриб чиқиб, бу фаолиятни бажарувчи шахснинг бошқа шахслар билан ҳамкорлигини таъминлаш зарурлигини таъкидлаб ўтади. Якка шахс фаолиятининг психологик

тахлили фаолият субъектиинг бошқа одамлар билан алоқасини мавҳумлаштиради. «Лекин бу мавҳумлаштириш» ниҳоятда муҳимлигидан қатъий назар, ўрганилаётган ҳодисаларни бир томонлама ёритиш имконини беради.

Ўқитувчи ва ўқувчининг ҳамкорликдаги фаолиятига доир тадқиқотларда, асосий эътибор ўзаро муносабатнинг ривожланишини ўрганишга қаратилади, ўқитишни гуруҳли ташкил қилиш жараёни баён қилинади.

А.В.Петровский жамоадаги шахслараро муносабатлар фаолиятдан келиб чиқишини ўрганиб, таълим жараёнида ўқитувчининг ўқувчилар билан ҳамкорлигини ташкил қилиш фақат уларни мулоқотга эҳтиёжини қондириш воситаси эмас, балки ўқув материални ўзлаштиришнинг ҳам воситаси эканлигини таъкидлаган эди.

Бу муаммога бошқача ёндашган А.А.Бодалев ўқитувчи билан ўқувчининг муносабати, уларнинг самарали ҳамкорлигини вужудга келтириш учун қулайлик яратишни зарур деб ҳисоблайди. Бунинг учун ўқитувчилар ўқувчиларнинг шахс сифатидаги хусусиятларини, мақсад ва эҳтиёжларини ҳисобга олишлари шартдир.

Юқоридаги фикрларга қарамай ўзлаштиришнинг турли босқичларида ўқитувчи билан ўқувчиларнинг турлича ҳамкорлиги қандай уюштирилиши масаласи ҳал бўлган эмас. Бинобарин, ўқитувчида ўқув фаолиятини ҳамкорлик асосида ташкил қилиш кўникмалари йўқлиги қатор муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Ҳамкорликдаги маҳсулдор фаолиятни психологик жиҳатдан ўрганишни В.Я.Ляудис раҳбарлигидаги психологлар гуруҳи амалга оширди. Унинг асосий мақсади янги психик фазилатларнинг шаклланишида ўқитувчи билан талаба ҳамкорлигининг ролини ифодалаш эди.

Ушбу назарияга биноан ўқув фаолиятининг шаклланиши фан асосларини ўзлаштиришнинг негизи эмас, балки шахснинг ижтимоий маданий қадриятларини эгаллаш жараёнидир. Мазкур назария асосида ўқув вазиятини талаба шахсининг ривож-ланишидаги «яқин камолот зонаси»нигина эмас, балки «Перцептив ривожланиш зонаси»ни ҳам яратадиган йўсинда лойиҳалаш мумкин.

В.Я.Ляудис ўқув вазияти тартибидаги 4 та ўзгарувчи ҳолатни кўрсатади: а) ташкилий ўқув жараёнининг мазмуни (унинг хусусияти, ўқувчи ўзлаштирадиган фаолият дастури, эгалланадиган билиш фаолиятининг турлари); б) таълим мазмуни ва ўқув фаолияти усулларини ўзлаштириш: бир босқичдан бошқасига ўтиш тартиби; в)

талаба билан ўқитувчининг ўзаро таъсири ва ҳамкорлик тизими; г) таълимдаги ўзгарувчан омилларнинг ўзаро алоқасининг такомиллашуви.

Ўзаро ҳамкорликнинг муҳим омили ва талабаларнинг ўзаро муносабати хусусиятини белгиловчи асос ўқитувчи билан талаба ҳамкорлигининг шакллари дир. Ҳамкорликдаги ўқув фаолияти ўқитувчи ва талаба муносабатларининг ва биргаликдаги хатти-ҳаракатларининг алоҳида туридирки, у ўзлаштириш объектини, билиш фаолиятининг барча қисмларини қайта кўришни таъминлайди.

Ҳамкорликдаги ўқув фаолиятининг мақсади ўзлаштириладиган фаолият ва биргаликдаги ҳаракатлар, муносабат ва мулоқотнинг бошқариш механизмини яратишдир. Ҳамкорликдаги фаолиятнинг маҳсули талабалар мустақил ҳолда илгари сурган янги ғоялар ва ўзлаштириладиган фаолиятнинг моҳиятига боғлиқ мақсадлар ва шерикликда шахс позициясини бошқариш истакларининг юзага келишидир. Ҳамкорликдаги фаолият усули деганда, ўқитувчи билан талабанинг биргаликдаги хатти-ҳаракатларининг системасини тушуниш керак. Бундай хатти-ҳаракатлар ўқитувчининг талабага кўрсатадиган ёрдамидан бошланади; талабаларнинг фаоллиги аста-секин ўсиб бориб, бутунлай уларнинг ўзи бошқарадиган амалий ва ақлий ҳаракатига айланади: ўқитувчи билан талаба ўртасидаги муносабат эса шериклик позицияси хусусиятига эга бўлади.

Психология фанида ҳамкорликнинг саккизта шакли мавжуд, улар қуйидагилардан иборатдир: 1) фаолиятга кириш; 2) мустақил ҳаракатлар (ўқитувчи билан талаба ҳамкорликда бажарадилар); 3) ўқитувчи ҳаракатни бошлаб беради ва унга талабани жалб этади; 4) тақлид ҳаракатлари (ўқитувчидан ибрат олган талаба ана шу намуна асосида ҳаракат қилади); 5) мадад ҳаракатлари (ўқитувчи талабага оралиқ мақсадни ва унга эришиш усулларини танлашда ёрдам беради ҳамда охириги натижани назорат қилади); 6) ўзини ўзи бошқариш ҳаракатлари (ўқитувчи умумий мақсадни кўрсатишда ва охириги натижани баҳолашда иштирок этади); 7) ўзини ўзи ўзгартирувчи ҳаракатлар; 8) ўзини уюштирувчи ҳаракатлар.

Ҳамкорликдаги фаолият усуллари биргаликдаги хатти-ҳаракатлар шаклида намоён бўлиб, унга мулоқот даврлари сингари мазкур фаолиятнинг оддий бирликлари деб қараш мумкин. Биргаликдаги ҳаракат даври қўйиладиган ушбу алмашувни ўз ичига олади: ўқитувчи ҳаракат бошлайди, талаба уни давом эттиради ёки тугаллайди.

Олий мактабларда ҳамкорликдаги фаолиятнинг хусусиятларини

ўрганиш ва тажрибаларда синаб кўришнинг асосий мақсади талабаларнинг билимларни ўзлаштиришдаги қийинчиликларининг сабабларини ва манбаларини тадқиқ этиш ҳамда таълим жараёнида ёки ҳамкорликдаги фаолият билимларни ўзлаштириш самарадорлигини оширишнинг асосий омилларини аниқлашдан иборатдир. Ушбу мулоҳазалар Э.Ғозиев асарларида ўз ифодасини топган. В.Я.Ляудис ва бошқа тадқиқотчиларнинг илмий ишларида ўқитувчи билан талабанинг ҳамкорликдаги маҳсулдор фаолияти ўрганилган.

Юқорида таъкидлаб ўтилган тадқиқотларда ҳамкорлик фаолияти учта ўзаро боғлиқ фазадан иборат эканлиги кўрсатилган, жумладан, биринчи фаза — «фаолиятни эгаллаш» деб номланган бўлиб, у ўз ичига ушбу ҳамкорлик шакллари қамраб олгандир: 1) ўқитувчи билан талабалар ўртасидаги биргаликда амалга ошадиган ҳаракатларни туркумларга ажратувчи тизим; 2) талабаларнинг ўқитувчи фаолиятига тақлид қилишга асосланган ҳаракатлари йиғиндиси; 3) талабалар томонидан қўллаб-қувватланадиган ҳаракатлар мажмуаси; ҳамкорлик фаолиятининг иккинчи фазаси — талабаларнинг ўқитувчи фаолиятига мувофиқлаштирилган ҳамкорлик ҳаракатлари мажмуаси; 4) талабанинг ўз-ўзини бошқарувчи ҳаракатлари тизими; 5) талабаларнинг ўз-ўзини қўзғатувчи хатти-ҳаракатлари (ҳаракатга ундовчи омиллар) ва бошқалар. Ҳамкорлик фаолиятининг учинчи фазаси — ҳамкорлик фаолиятдан янги бир тараққиёт босқичига кўтарилиш, такомиллашишда, шунингдек, ўқитувчи билан талаба ҳамкорлиги шериклик даражасига ўсиб ўтишида ўз ифодасини топади. Э.Ғозиев томонидан берилган талқинларда жуда кам тадқиқ этилган фаза — бу учинчи фаза ҳисобланади. Лекин айрим тадқиқотларда шерикликни амалга ошириш тўғрисида мулоҳаза юритилган бўлса-да, бироқ унинг туб моҳияти ўзига хос хусусиятлари, босқичлари, манбалари, психологик механизмлари тўғрисида тугал фикрлар билдирилмаган. Ана шундан келиб чиққан ҳолда, қуйида гипотетик хусусиятга эга бўлган муаммоли ҳолатларни ўртага ташлаш мақсадга мувофиқдир. Чунончи, яна бир бор Э.Ғозиевнинг таъкидлашича, учта фазанинг охиригиси тахминан мана бундай ҳаракатлар тариқасида кўринишга эга бўлиши мумкин: 1) тенг ҳуқуқлилиқ асосига қурилган умумий ҳамкорликдаги ўқитувчи билан талабанинг фаолиятга мадад берувчи (ўзаро таъсир ўтказиш негизида ижодий изланишлар намоён этилса) ҳаракатлар; 2) маънавий ҳаракатлар (ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорлик заминига қурилган ҳаракатлари муайян маъно, моҳият, интеллектуал ҳаракат, англашилган туртки, мақсадга йўналтирилган

восита, ўзаро моҳиятни ойдинлаштирувчи муносабат кабилар); 3) интерактив ҳаракатлар (ўзаро фикр алмашишга, ўзаро фикрларни тўлдиришга, гоҳ новербал, гоҳо вербал таъсир ўтказишга қаратилган ҳаракатлар мажмуаси); 4) предметли рефлексив ҳаракатлар (бу ерда мана бундай ҳолат ётиши эҳтимолдан холи эмас; биринчидан, ҳар қандай ҳамкорлик муайян нарсага қаратилган содда ва лўнда интеллектуал ҳаракатлардан тузилиши; иккинчидан, аниқ муаммолар ёки ўқув предметлари моҳияти боғлиқ ҳаракатлар занжирига йўналган бўлиши мумкин, лекин ҳар бир интеллектуал ҳаракат англашилган, ўз-ўзини бошқаришга бўйсундирилганлиги билан ажралиб туриши лозим); 5) интерактив ҳаракатлар (ўзаро таъсир асосига қурилган интеллектуал ҳаракатлар шунчаки таъсир, туртки вазифасини бажариш билан чекланиб қолмасдан, балки ҳамкорлик субъектларини ижодий изланишга йўналтириш ҳолатни очишга, кашф этишга кўмак берувчи назарий-ақлий мулоҳазаларда ифодаланиши мумкин); 6) маъновий рефлексив ҳаракатлар (“рефлексив” тушунчаси англаганлик даражасини билдирган маънода қўлланилади, шунинг учун бу ўринда мантиқий изчилликдаги ҳаракатлар, ақлни пешлаш машқлари тарзида иштирок этиб, муайян ақлий юкламани ўзида акс эттириши лозим, бу ерда ҳаракатлар ортиқча оператив белгилардан халос бўлиши шарт). Шу нарсани алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, юқоридаги фикрларни эмпирик материаллар асосида чуқурроқ ўрганиш орқали олий таълимда психологик хизматнинг муайян истиқболларини белгилаш мумкин.

Ҳамкорлик фаолиятини амалга ошириш ва уни қайта қуриш жараёни бир қатор қонуният тарзидаги ва ўзига хос психологик хусусиятлар тариқасидаги ҳолатлар, механизмлар, алоқалар шаклида намоён бўлиши мумкин. Жумладан, ўқитувчининг ҳамкорлик фаолиятини юксак даражада бошқариш пайтида талабаларда фан асосларини эгаллаш, амалий кўникмаларни ўзлаштириш бирмунча енгил кўчади. Шунингдек, ўқув фаолиятининг операционал предметли жабҳасини уюштириш, идора қилиш, уни қайта қуриш қуйидаги тартибда намоён бўлиши мумкин: а) шахслилик ҳаракатлари; б) фаолиятга йўналтирилган қидирув ҳаракатлари; в) билишга оид ориентир ҳаракатлар, ҳаракатнинг назорат коррекцион тизими кабилар муайян давргача талабаларни ҳамкорлик фаолиятининг маъновий, ташкилий жараёнига тааллуқли ҳамкорликнинг таркибий қисмларини бошқариш функциясини бажариб туради. Бу борада ҳаракатнинг ижтимоий-ташкилий, мотивацион-маъновий, предметли ташкилий қисмлари фаол иштирок қилади ҳамда ҳамкорлик фаолиятининг

маҳсулдор бўлишига таъсир ўтказди. Иккинчидан, ўқитувчининг талабаларга тавсия қилинган, мўлжалланган, гоҳо синаб кўрилган ҳамкорлик ўқув фаолияти шаклларида аста-секин ўқитувчининг бевосита раҳбарлигида ўз-ўзини бошқаришга, яъни рефлексив фаолият даражасига ўсиб ўтиш жараёни юзага келади.

Ҳамкорликдаги фаолият натижасида унинг иштирокчилари, субъектлари шахсий позициясини илгари суришда, ҳамкорлик катнашчиси тариқасида ўз ўрнини топиш учун интилишда динамик ҳолат кўзга ташланиши мумкин. Катнашувчилар ҳамкорлик фаолиятини шунчаки диалогик иштирокчиси ролдан унинг тенг ҳуқуқли, реал позицияга эга бўлган муомала, муносабат, фаолият субъектига айланади. Ҳамкорлик фаолиятида талаба билан ўқитувчининг ўзаро таъсирини (интерактивлик) баҳолашнинг дивергентлик негизидан конвергентлик позициясига ўтиши кузатилади. Ҳамкорлик фаолиятини такомил босқичига ўтиш жараёнида ўзаро ўтказиш ҳаракатини баҳолашдан ўз-ўзини баҳолаш даражасига кўтарилиши содир бўлади. Ушбу жараён ҳамкорлик динамикасидан далолат берадиган энг муҳим омиллардан бири вазифасини ўтайди.

Тажрибада олинган натижаларни психологик сифат жиҳатдан таҳлил қилиш ҳамкорлик фаолиятини бошқариш (ўқитувчи, ўқитувчи билан талабалар, талабаларнинг ўзаро бошқаруви) босқичлари ва уларнинг хусусиятлари, иштирокчиларни идора қилиш имкониятлари, уларни бошқариш улуши турлича эканлигини тасдиқладик. Мазкур ўзгаришлар кўйидаги изчилликда намоён бўлиши мумкин: 1) предметли монологик ижро этиш даражаси; 2) маъновий ёки ҳаракатларни ўзаро алмашиш кўрсаткичи; 3) интерактив ҳаракатлар алмашиш даражаси; 4) маъновий ҳаракат маъносини диалогик тарзда алмашиш босқичи; 5) интраситуатив интеграцияси, ёинки бошқача сўз билан айтганда, фаолият вазиятнинг яхлитлиги эътиборга олинган ҳамкорлик фаолияти ҳаракатлари ва бошқалар.

Айни пайтда, олий таълимдаги психологик хизмат жараёнида Люшер, Спилбергер-Ханин шкаллари, Фидлер методикаси, В.Я.Ляудис ва бошқаларнинг диагностик методикалари ёрдамида олинган натижалар гуруҳларни тузиш, улар ўртасида ҳамкорлик жорий қилишда талабаларда безовталаниш, ўз-ўзини бошқариш, гуруҳдаги психологик муҳит ва шахслараро муносабат хусусиятлари, хоссалари, негизлари механизмлари, ҳамкорлик субъектларига таъсир ўтказувчи объектив ва субъектив омилларни очиб беришга хизмат қилади.

Олий мактаб таълими самарадорлигини оширишда, ҳамкорлик фаолиятини йўлга қўйишда талабаларнинг ақлий имкониятлари, захиралари, умумий савияси, билимларни ўзлаштириш даражаси, ўқишга муносабати, ўз-ўзини бошқариш даражасини тадқиқ қилиш муҳим аҳамиятга эга. Талабаларда учрайдиган ижтимоий-психологик, билишга оид касбий қийинчиликларнинг олдини олиш учун таъкидлаб ўтилган мезонларни аниқлаш кўзлаган мақсадни амалга ошириш сари етаклайди. Чунки ўқитувчи билан талабаларнинг ҳамкорлик фаолияти кўлами қанча кенг бўлса, билимларни ўзлаштириш даражаси шунчалик юқори, ўз-ўзини бошқариш эса пухта эгалланган бўлади. Ўзаро таъсир ўтказиш доираси қанчалик кенг бўлса, муаммоларни ҳал қилиш жараёни шунчалик тез амалга оширилади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, бугунги олий таълимда психологик хизмат амалиёти талаба ва ўқитувчи, ўқитувчи ва ўқитувчи, ўқитувчи ва раҳбарият ўртасидаги ижобий психологик иқлимни яратишга, шунингдек, олий таълимда фаолият юритувчи ҳар бир шахснинг фаолият самарадорлигини таъминлашга таъсир қилувчи ўзига хос ижтимоий психологик омилларни тадқиқ қилиб мунтазам равишда тегишли психологик тавсияларни тақдим этиб боришга хизмат қилади.

3. Психологик маслаҳатга қўйиладиган талаблар

Психологик маслаҳатга ва психолог-маслаҳатчи амалий ишига қўйиладиган умумий, касбий ва ма'навий-ахлоқий талаблар тизими низом ларда жуда яхши акс эттирилган. Мана шу Низомнинг кўпчилик қоидалари психолог маслаҳатчи ишига бевосита қўлланилган. Уларнинг «психолог» ибораси ўрнига «психолог-маслаҳатчи» сўз бирлигини киритиб, ушбу қоидаларни эслатиб ўтамин.

1. Психолог-маслаҳатчининг касбий фаолияти у таклиф этган тавсиялари учун мижоз олдида масъулияти билан ифодаланади.

2. Психолог-маслаҳатчининг касбий фаолияти ма'навий-ахлоқий ва юридик асосларга мувофиқликка таяниши керак.

3. Психолог-маслаҳатчининг фаолияти мижознинг интеллектуал ва шахсий ривожланиши йўлида ҳар қандай чекланишларни олиб ташлашни кўзда тутувчи инсонпарварлик мақсадларига эришишга қаратилган.

4. Психолог-маслаҳатчи ўз ишини мижоз шахсини сўзсиз ҳурмат қилиш ва дахлсизлиги асосида ташкил этади. Психолог-маслаҳатчи инсон ҳуқуқлари декларацияси билан белгиланган инсон ҳуқуқи асосларини ҳурмат қилади.

5. Мижозлар билан ишлашда психолог-маслаҳатчи ҳалоллик ва очиқлик тамойилларига амал қилади. Шу билан бирга у мижозга маслаҳат ва тавсияларни берганда пухта ўйлаши ва эҳтиёт бўлиши керак.

6. Психолог-маслаҳатчи мижоз ҳуқуқлари бузилишини сезганда ўз касбий бирлашмалари аъзолари, ҳамкасбларига хабар бериш, мижозлар билан инсонпарварлик муносабатлари бузилаётгани ҳолатларини айтиши керак.

7. Психолог-маслаҳатчи мижозларга керакли маълумоти, малакаси, билимлари ва ихтисоси мавжуд бўлган хизматларни кўрсатиши мумкин.

8. Ўз ишида психолог-маслаҳатчи фақат замонавий умумфан стандартларига жавоб берадиган синовдан ўтган методикаларни қўллаши керак.

9. Ўзининг билимлари ва малакаларини доимий равишда юксак даражасини таъминлаб туриш психолог-маслаҳатчининг мажбурий таркибий қисми ҳисобланади.

10. Илмий тажрибаларга тўла жавоб бермайдиган, етарлича синовдан ўтмаган психологик методлар ва тавсияларни қўллашга мажбур бўлганида психолог-маслаҳатчи бу ҳақида ўз мижозларини огоҳлантириши ва ўз хулосаларида жуда эҳтиёт бўлиши керак.

11. Психолог-маслаҳатчи ўз мижози тўғрисида маълумотни ошкор қилишга ёки маслаҳатлар натижаси тўғрисида маълумотни учинчи шахсга айтишга ҳаққи ё'қ.

12. Психолог-маслаҳатчи ҳуқуқи бўлмаган, касбий тайёргарликка эга бўлмаган шахсларнинг психологик маслаҳатлар ва психологик таъсир кўрсатиш методларидан фойдаланишларига тўсқинлик қилиши ҳамда шундай «мутахассисларнинг» хизматларидан фойдаланаётганларни бу ҳақда огоҳлантириши керак.

13. Психолог-маслаҳатчи ҳуқуқи бўлмаган одамларга мижозлар билан психологик ишлар методларини ўргатиши мумкин эмас.

14. Психолог-маслаҳатчи мижоз томонидан ноўрин ишонч ва умид юзага келтирмаслик учун, эҳтиёт бўлиши керак, унга бажариб бўлмайдиган ваъдалар, маслаҳатлар ва тавсиялар бермаслиги керак.

15. Психолог-маслаҳатчи мижозларга тааллуқли ахборотларни сир сақлаш учун шахсий жавобгарликни бўйнига олади.

Мана шу барча қоидаларга ёки одоб нормаларига амал қилиш психолог-маслаҳатчи амалий ишида мажбурий ҳисобланади. Бундан ташқари касбий тайёрланган яхши психолог-маслаҳатчининг касбий

тўла тайёрланмаган психолог-маслаҳатчидан ажратиб турадиган яна бир катор муҳим фарқлар бор. Бу фарқ психолог-маслаҳатчининг миждозга бўлган муносабати, психологик маслаҳатлар давомида учраб турадиган қийин вазиятлардан у қандай чиқа олишига боғлиқ. Қуйида келтирилган 1-жадвалда тажрибали ва тажрибасиз психолог-маслаҳатчи хулқининг 10 та хусусиятларини солиштириб кўрсатиб ўтилган.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Замонавий психология фанлари?
2. Психологик маслаҳатга қўйиладиган талаблар қайсилар?
3. Педагогик жамоа психологияси мақсади вазифаси?

АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ:

1. Немов Р.С. «Психология». Кн.1. - М., 2003
2. «Психология» Уч. Т-2. «Проспект». Москва - 2004.
3. Психология и педагогика. Под редакцией А.А.Радугина. Изд. «Центр» 2003
4. Гамильтон. Я.С. «Что такое психология». «Питер», 2002.
5. Ананьев Б.Г. «Человек как предмет познания». «Питер», 2001.
6. Дружинина В. «Психология». Учебник. «Питер», 2003.
7. Бурлачук Ф. Психодиагностика. «Питер», 2002.
8. Айзенк М. Психология для начинающих. «Питер», 2000.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ. МАВЗУ: **Психологик коррекциянинг мақсад ва вазифалари. Психокоррекциянинг асосий йўналишлари.**

(4 соат)

Режа:

4. Психодиагностик ишлар қуйидаги вазифалар
5. Психологнинг ривожлантирувчи ва коррекцион ишлари
6. Психологнинг маслаҳат бериш фаолияти

1. Психологнинг психопрофилактик ишлари

Психологик хизмат жараёнида диагностик-ривожлантирувчи йўналишлар ўзаро уйғунликда олиб борилади. Таниқли психолог олим Д.Б.Эльконин таъбири билан айтганда, болаларни танлаш учун, аниқланган четлашишларни тузатиш мақсадида психик тараққиётни назорат қилишга йўналтирилган махсус ташхис зарур бўлади. Амалиётчи психолог фақатгина ташхис қўйиш билан чекланмасдан кейинги ривожланиш дастурини ишлаб чиқади, ўзи берган тавсияларнинг бажарилишини назорат қилади, коррекцион ва ривожлантирувчи ишлар қўламини белгилайди.

Психопрофилактикада уч босқич алоҳида ажратиб кўрсатилади:

Биринчи босқич дастлабки профилактика, деб аталади. Бу босқичда психолог соғ болалар билан ишлайди ёки мактабдаги барча ўқувчиларни қамраб олади.

Иккинчи босқич профилактика муаммолари мавжуд болаларга қаратилади. Унинг мақсади ўқишдаги ва хулқ- атвордаги қийинчиликларни иложи борича эрта аниқлаб, уларни йўқотишдан иборатдир. Иккинчи босқичда ота-оналар ва ўқитувчиларга тегишли психологик маслаҳатлар берилади.

Учинчи босқич. Психолог ўқишдаги ва хулқ-атвордаги яққол кўриниб турадиган муаммолари бор болаларга ўз диққатини қаратади. Профилактиканинг дастлабки мақсади жиддий психологик қийинчиликларни, муаммоларни йўқотиш ва тузатишдан иборат. Психолог олдида келган бола билан алоҳида ишлайди. Мактаб психологининг асосий кучи учинчи босқичга, яъни «тарбияси қийин» болаларга қаратилади.

Психопрофилактик ишларнинг усулларида бири педагогик-психологик консилиумни ташкил этишдир. Ю.К.Бабанскийнинг

таъкидлашича, ўқувчиларни ўрганишни яхши йўлга қўйиш учун, тўлиқ ёзма тавсифномалар ёзишдан кўра синф ўқитувчи-ларининг ўқувчилар ҳақидаги фикрларини жамоа бўлиб муҳокама қилиш, синфга ва ўқувчиларга индивидуал ёндашув чораларини ишлаб чиқиш яхши натижалар беради. Бундай жамоа бўлиб муҳокама қилишларни шартли равишда педагогик-психологик консилиум деб аталади. Психологик-педагогик консилиум ўқишда орқада қолиш сабабларини ёки хулқ-атвордаги камчилик натижаларини муҳокама қилишга йўналтирилган бўлади.

Педагогик консилиумда психологнинг вазифаси ўқувчи интеллектуал тараққиётини баҳолашда ўқитувчиларга методик ёрдам беришни талаб қилади. Педагогик консилиум имкониятларни баҳолашда субъектив холи бўлиш, уларни объектив баҳолаш имконини беради.

Психолог ушбу консилиумда иштирок этиб қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

1. Педагогик жамоа кузатиш, суҳбат, психодиагностика натижаларига асосланиб, ўқувчи муаммоларининг келиб чиқиши ҳақида исботланган фаразларга аниқликлар киритади.
2. Ҳар бир ўқитувчида ўқувчига нисбатан ўз установакани адекват тарзда ўзгартириш талаб қилинади. Бу жуда қийин вазифа бўлиб, уни эҳтиёткорлик билан ҳал қилиш зарур, консилиум ўтказгунча бу жараённи секин-аста бошлаш керак. Кўпинча, ўқитувчи ўқувчига нисбатан фикрини ўзгартиргиси келмайди. Ўқитувчи бунда психолог нима ҳақида гапираётганини тушунмаганлиги учун эмас, балки онгли равишда ўз ҳаётини мураккаблаштиргиси келмаганлиги учун шундай қилади.
3. Барча ўқитувчиларнинг ўқувчи муаммоларини ва унинг шахсий хислатларини жамоа бўлиб тушуниш ҳамда талқин қилиш учун психологик замин ҳозирланади.

Шундай қилиб, психологик-педагогик консилиум психопрофилактик ишнинг муҳим босқичи ҳисобланади. Юқори даражада тайёрланган консилиум ўқувчиларнинг, ўқитувчиларнинг ва бутун жамоанинг ривожланишига ёрдам беради.

2. Психодиагностик ишлар қуйидаги вазифаларни бажаришга қаратилади

1. Диагностика учун маълумотларни олиш. Бунда бола психик ҳолати ва шахси хусусиятлари баъзи белгиларининг кўринишларини ўрганиш мақсадида тадқиқот олиб борилади. Тадқиқотда олинган маълумотлар ёрдамчи характерга эга бўлиб ундан бола хулқ-

атворининг ҳақиқий кузатилган хусусиятлари, унинг психик функциялари, тараққиёт даражаси билан таққослашда фойдаланилади. Масалан, дарсда ўқувчи диққатининг барқарор эмаслиги, диққатини бир жойга тўплашга қийналиши, ақлий иш қобилиятининг пастлиги, тез чалғиши ва бошқалар билан ажралиб туради. Лекин хулқ-атворнинг кўрсатилган белгилари бола хулқ-атвори эҳтиёжлари ва мотивлари иерархиясининг (босқичма-босқич) ўзгариши натижаси бўлиши мумкин. Иккала ҳолатда ҳам у ёки бу ўқувчи ўзлаштириши ва интизомнинг пасайиши ташқаридан сезилса-да, психодиагностик тадқиқот-ларда ўрганилаётган ўзгаришлар манбаалари, ривожланиши ва келгусида қандай бўлиши, психологик ҳолат белгилари ҳам ўрганилади.

Психодиагностик тадқиқотлар бола психик функциялари ривожланиш даражасининг, ақлий тараққиёт даражаси билан ўзаро боғлиқлигини ўрганиш учун ҳам ўтказилади. Бу тадқиқотлар болада қизиқишлар, амалий малакалар ва касб танлаш пайти келганда жуда муҳимдир.

2. Психик тараққиёт ўзгаришини ўрганиш учун зарур маълумотларни тўплаш. Агар «кўндаланг кесим» методлари орқали психодиагностик тадқиқот босқичида бола психик тараққиёти даражасини, яъни психик функциялар ривожланишга дахлдор долзарб ҳудуд аниқланадиган бўлса, «узунасига кесим» (лонгитюд) психодиагностик тадқиқотларда бола психик ҳаёти тараққиёти хусусиятлари ривожланишида, яъни таълим ва тарбия жараёнида ўрганилади.

3. Ақлий заифлик даражасини ёки бошдан кечирган касаллик туфайли психик камчиликларни аниқлашга қаратилган психодиагностик тадқиқотлар махсус ёки ёрдамчи мактабда ўқиши ҳақида масала ҳал бўлаётганда тиббий педагогик ҳайъат (комиссия) томонидан фойдаланиши мумкин.

4. Болада пайдо бўлган етарлича ўрганилмаган янги психик ҳолатларни таҳлил қилиш учун илмий мақсадда психологик тадқиқот ўтказиш. Вазифа бундай қўйилганда тадқиқотчиларни қизиқтирган масала бўйича катта гуруҳларда тадқиқотлар ўтказилади. У ерда олинган натижаларнинг статистик ишончлилиги муҳим аҳамият касб этади.

IV. Психологнинг ривожлантирувчи ва коррекцион ишлари

Психологик хизматнинг ушбу йўналиши психологдан инсон шахси ва индивидуаллигини таркиб топтириш жараёнида фаол иштирок

этишни тақозо қилади. Психолог болалар, ўқувчилар, талабаларнинг ёш хусусиятларини ҳамда улардаги жадал ривожланишни ҳисобга олувчи, улар психикасининг барча жабҳаларини қамраб олувчи динамик тараққиётга кафолат берувчи дастур ишлаб чиқаришга бутун фаолиятини йўналтиради, ижтимоий ўсиш талабига жавоб берувчи, умуминсоний, этнопсихологик хусусиятлар муҳитида камолотга интилувчи шахсни таркиб топтиришга хизмат қилади.

Шунингдек, у ўқувчиларнинг психик тараққиётидаги, хулқ- атвор муомаласидаги нуқсонлар ҳамда камчиликларни аста-секин тузатиш, коррекция қилиш дастурини ишлаб чиқади ва уни амалиётга татбиқ этади. Бунинг учун улар билан махсус машғулотлар ўтказади, ижодий қобилиятларни ўстириш мақсадида тренинглар олиб боради. Бунда коррекцион ишга жалб қилинувчилар гуруҳининг қадриятга йўналганлиги, этно-психологик ва этномаданий хусусиятлари ҳисобга олиниши лозим.

3.Психологнинг маслаҳат бериш фаолияти

Психолог маслаҳати жараёнида қуйидаги ишлар амалга оширилади:

1. Ўқувчи таълим-тарбияси билан шуғулланувчи барча шахсларга, жумладан, маъмурият, ўқитувчилар, мураббийлар, ота-оналар, ижтимоий ва жамоатчилик ташкилотлари, ходимларига тегишли психологик билимлар доирасида маслаҳатлар бериш.

2. Таълим, тараққиёт, тарбия, касб танлаш ва турмуш қуриш, ўзаро муносабат, муомала ва мулоқот сирлари, тенгдошлар ва вояга етмаганлар муносабати, қобилият, иқтидор муаммолари юзасидан индивидуал, гуруҳий, жамоавий тарзда маслаҳатлар уюштириш.

3.Маъмуриятга болаларнинг психик ўсиши хусусиятларига оид маълумотлар бериши, ўғил ва қизларни асраб олиш, оналик ва оталикдан маҳрум қилиш, ташкилотларни ғамхўрлик ва васийлик тўғрисидаги қабул қилган қарорларига муносабат билдириш.

4.Ота-оналарга боланинг психик ривожланиши хусусиятлари, шахс сифатида шаклланиши, ўзаро муносабат мақомлари, бунда фарзандларнинг ёши, жинси, индивидуал-типологик хусусиятлари муаммоси бўйича илмий-амалий маслаҳатлар бериш.

5.Ота-оналар билан ўқувчини мактабга қабул қилиш ва касб танлаш масалалари бўйича индивидуал ва гуруҳий суҳбатлар уюштириш ва уларга тегишли маслаҳатлар бериш.

Демак, мактаб амалиёти психологлари ўқувчилар билан бевосита алоқада уларда вужудга келган муаммоларни ҳал қиладилар. Бу “тўғридан тўғри маслаҳат бериш” деб аталади. Баъзан ўқувчиларга ва ота-оналарга ўқитувчиларнинг у ёки бу муаммолари бўйича маслаҳат беради, бу бавосита маслаҳат беришдир, бунда қондаларга амал қилишга тўғри келади. Маслаҳат бериш марказида ҳар доим психолог ва маслаҳат берилаётган шахснинг ўзаро таъсир жараёни, улар орасида ишончли ўзаро муносабатни ўрнатиш ётади. Бунда психолог – маслаҳат берувчи,

ўқитувчи, ота-она – маслаҳат берилувчи, ўқувчи миждоз ролида бўлади.

Психолог аниқ йўналтирилган маслаҳат жараёнида бошқа соҳанинг мутахассислари билан биргаликда психик ривож-ланишдаги нуқсонлар хилма-хиллигини ҳисобга олган ҳолда дифференциал диагностикани амалга оширади. Нуқсонларнинг тиббий ва дефектологик табиатини аниқлайди. Ассоциал хулқ-атвор сабабларини ва шаклларини белгилайди. Гиёҳвандлик ва таксикоманлик, алкоголизм, ўғрилиқ, дайдилиқнинг ижтимоий психологик илдизларини текширади, омилларни таҳлил қилади.

Дарҳақиқат, бугунги кунда умумтаълим мактабларида олиб борилаётган психологик хизмат амалиёти ўз мазмуни ва илмий аҳамияти жиҳатдан тобора ривожланиб бормоқда. Бу ҳар бир умумтаълим мактабида фаолият юритувчи амалиётчи психолог-лар зиммасига янада юксакроқ масъулиятларни юклайди.

Ўқув ва тарбиявий мақсади:

Таълимий: тингловчиларга ўқув жараёнини ташкил этиш ва бошқаришда диққатни жалб этиш усуллари билан таништириш, тушунча бериш.

Тарбиявий: тингловчиларга аудиторияни бошқаришда диққатни жалб этиш усуллари кўллашнинг ўқитувчи ва тингловчи фаолиятидаги аҳамиятини назарий ва амалий ёритиб бериш орқали уларда кизиқиш, ўқув фаолиятида кўллашга ҳошиш уйғотиш.

Ривожлантирувчи: тингловчиларда ўқув машғулотларини самарали ўтказишлари ва таълим сифатини оширишларида, аудиторияни бошқаришларида диққатни жалб қилиш усуллари кўлланиши бўйича билим, кўникма ва малакларини бойитиш, иждодий тафаккурни ривожлантириш методикаларини ўргатиш, ўқитувчиларда иждодкорликни ривожлантириш.

Ўқув ва моддий таъминот: *компьютер ва видеопроектор; тарқатма материал, машғулотга тегишли презентация слайдлари, маркерлар, скоч, доска, компьютер, проектор.*

АМАЛИЙ МАШЎУЛОТНИ ЎТКАЗИШ ТАРТИБИ:

Машғулот ўқитувчининг тингловчиларни аудиторияни бошқаришда диққатни жалб этиш усуллари билан экрандаги тақдимот материаллари орқали таништиришдан бошлайди ва ўқув жараёни катнашчиларини кичик гуруҳлар ёки жуфтликларга бўлади.

Ҳар бир кичик гуруҳга экранда берилган презентация материаллари асосида тайёрланган диққатни жалб этиш усулларига тегишли бўлган тарқатма материалларни тарқатади, уларни биргаликда тўлдиришлари тартибларини тушунтиради. Ўқув саволига тегишли тарқатма материаллар қуйидагича бўлиши мумкин:

Ўқув жараёнини бошқариш услублари					
Авторитар		Демократик		Либерал	
<i>Афзаллиги</i>	<i>Камчилиги</i>	<i>Афзаллиги</i>	<i>Камчилиги</i>	<i>Афзаллиги</i>	<i>Камчилиги</i>
<i>и</i>	<i>и</i>	<i>и</i>	<i>и</i>	<i>и</i>	<i>и</i>
Хулоса:					

Ўқитувчи томонидан тингловчилар диққатини жалб қилиш усуллари

Жестлар

<i>Ижобий таъсир</i>	<i>Салбий таъсир</i>

Ўқитувчи томонидан тингловчилар диққатини жалб қилиш усуллари

Нутқ ва оҳангдорлик

<i>Ижобий таъсир</i>	<i>Салбий таъсир</i>

Ўқитувчи томонидан тингловчилар диққатини жалб қилиш усуллари

Ташқи қиёфа

<i>Ижобий таъсир</i>	<i>Салбий таъсир</i>

Ўқитувчи топшириқни тингловчилар томонидан бажаришлари учун тайёрланишга вақт ажратади ва уларни тақдимот қоидалари билан таништиради, тингловчиларнинг тайёрланишлари учун шароит яратади.

Гуруҳлар тайёргарликни бошлайдилар.

Кейинги босқичда гуруҳлар тайёрлаган ижодий ишларини навбати билан тақдимот қиладилар. Ўқитувчи гуруҳлар тақдимоти учун вақт белгилайди. Ҳар бир чиқиш тугагач, бошқа гуруҳ қатнашчилари намойиш этилган тақдимотни тўлдиришлари ва мавзуга оид саволлар беришлари мумкин.

Ўқитувчи ҳар бир гуруҳнинг тақдимотини умумлаштиради, фикр алмашади ва баҳолайди. Машғулотда қўланилган методларга изоҳ беради ва машғулотни якунлайди.

Ўқитувчи тингловчилар билан машқ қилишда ўзининг (шахсий) қизиқарлироқ вариантларидан ҳам фойдаланиши ёки педагогик-психологик уйин элементларидан фойдаланган ҳолда ҳам ташкил этиши мумкин.

Машғулотнинг якуни

Тингловчиларнинг фаолияти умумий тарзда таҳлил қилинади. Имкон қадар ҳар бирининг фаолиятига баҳо берилади. Машғулот якунланади.

2-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ. ПСИХОЛОГИК КОРРЕКЦИЯНИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА УНИ ТАШКИЛ ЭТИШ. ПСИХОКОРРЕКЦИОН МЕТОДЛАРИ. (4 СОАТ)

Режа:

1. Коррекцион психология предмети ва тузатиш ишларини олиб бориш.
2. Коррекцион психологиянинг асосий йўналишлари.
3. Коррекцион психологиянинг асосий тамойиллари
4. Предметнинг тадқиқот методлари

Таянч иборалар: Психологик хизмат, коррекция, психологик ҳолат, ролли ўйинлар, бошқарув, метод.

Психология фани нимадан баҳс юритади - деган савол мавжуддир, бироқ ҳозирги замонда Коррекцион психология фани нимани ўргатади, қанака предмет деган савол тўғилмоқда. Маълумки психология Фани шахсни ўрганадиган ягона фан эмас, чунки унинг айрим жиҳатларини философия, педагогика, логика, социология, хатто кибернетика тадқиқ қилмоқда. Коррекцион психология фанида эса инсон шахси ва индивидуаллигини таркиб топтириш жараёнига фаол таъсир кўрсатишни тақозо қилади. Психологик хизматнинг ушбу йўналишида алоҳида аҳамият касб этадиган нарса бу -болалар, ўқувчилар, талабаларнинг хулқи ва муомаласидаги бузилишлар, таълимда ўзлаштиришнинг ёмонлашуви қабиларни ўрганади. Психолог болалар, ўқувчилар, талабаларнинг психик тараққиётидаги хулқи ва муомаласидаги нуқсон ва камчиликларни аста секин тузатиш, коррекция қилиш дастурини ишлаб чиқаради ва амалиётга уни тадбиқ этади. Бунинг учун улар билан махсус машғулотлар ўтказиши ва ижодий қобилиятларни устириши мақсадида тренинглари олиб боради. Коррекцион ишларда гуруҳнинг қадриятларга йўналганлиги этнопсихологик ва этномаданияти хусусиятлари, элат тарихи, миллат одати, усули, расм-русмлари ва бошқа этнос уз аксини топиши лозим. Булардан ташқари ўқувчилар, талабалар ва мураббийлар ўртасида низоларни йўқотиши, эгаллаган ўрнидан, мавқеидан қоникмаслик ҳиссини қамайтириши учун тренинглари, ролли ўйинларни ташкил қилишдан иборат. Юқоридаги мулоҳазалардан кўриниб турибдики, таълим уз мазмуни ва мақсади билан турмуш, воқелик, халқ хўжалиги, фан ва маданиятнинг актуал эҳтиёжлари билан узвий боғлиқ булса у (узувчи) танлаган касбини ўзлаштиради ва инсоннинг ижтимоий ҳаётида уз ўрнини топиши қатта аҳамиятга эгадир. Коррекцияда ҳар бир

шахсининг ҳар томонлама ва гармоник камолга етказиш фаннинг зарур талаби бўлиб, ҳар бир машғулотларда амалга оширилди. Ҳис-ҳаяжон билан утилган машғулот ва тренинглари тингловчилар қалбида из қолдиради, фикр юритиш учун асос бўлиб хизмат қилади, фантазияни уйғотади, тафаккури, қобилияти, диққати ривожланади.

Коррекцион ишлар маълум тартибда илмий танлов асосида махсус машғулотлар ва тренинглари бўйича ўтказилади. Бу билан бирга эмоционал зўриқишга учраган шахсининг миллати, ёши, жинси, индивидуал типологик хусусияти, таъсирланиш даражаси ҳисобга олинади ва тузатиш ишлари касб хусусиятига мос муносиб бўлиши таъсир ўтказиш самарадорлигини оширади. Шунинг ҳам таъкидлаб ўтиш жоизки, коррекцияда психолог болалар, ўқувчилар ва талабаларнинг ёш хусусиятларини ҳамда жадал ривожланишини ҳисобга олувчи, уларнинг психикасининг барча жабҳаларини қамраб олувчи динамик тараққиётга кафолат берувчи дастур, ижтимоий узиш талабига жавоб берувчи умуминсоний ва этнопсихологик қонуниятлар муҳитида камолотга интилувчи шахсни таркиб топтиришни бош мақсад деб ҳисоблайди. Шу билан бирга Коррекцион психологияда болаларни мактабгача тайёргарлигини аниқлаш ва бошланғич синф ўқувчилари муаммолари ва хоказоларни ўрганади.

Коррекцион психологиянинг асосий йўналишлари. Коррекцион психологиянинг асосий йўналишлари педагогик амалиётнинг талаб даражасидан келиб чиққан ҳолда шаклланимоқда. Шу сабабли ҳам унинг йўналишларини, бу йўналишларнинг моҳиятини педагогик амалиётнинг соҳаларида қўлланилишини кўрсатмасдан туриб тўлиқ очиқ бериб бўлмайди. Биз қуйида коррекцион педагогика қўлланилиши жуда катта амалий аҳамиятга эга бўлган соҳалардан бир нечтасини шартли равишда (хаётда эса улар умумий, битта педагогик жараённинг ажралмас қисмларидир) ажратиб олдик. Улар қуйидагилар:

1. Таълим-тарбия назарияси ва методикаси.
2. Бошқариш ва амалиёт.
3. Дидактик методикалар.
4. Ижтимоий педагогика.
5. Педагогик психология.
6. Педагогик социология.

Бу соҳаларнинг асосий вазифалари, педагогик ва психологик адабиётларда, ўқув қўлланмаларида жуда кенг ёритилганлигини ҳисобга олиб уларга батафсил тўхталиб ўтмаймиз. Юқорида келтирилган ҳар бир соҳада психолог, педагог ёки шу соҳаларга қизиқувчи мутахассислар

маълум диагностик ишларни амалга оширадilar. Мана шу ишлар мажмуаси Коррекцион педагогиканинг йўналишларини ташкил қилади. Хар бир соҳада узига хос диагностик ишлар олиб борилади ва бу ишларнинг мазмуни **Коррекцион психологиянинг йўналишларини ташкил қилади. Бу йўналишларга қуйидагилар киради (Михайличев Е.А.,1997)**

1. Тарбияланганлик даражасини коррекция ва диагностика қилиш.
2. Ташкилий-методик коррекция ва диагностика.
3. Психологик коррекция ва диагностика.
4. Ижтимоий-коррекцион психология.
5. Ижтимоий коррекцион психология ва психодиагностика
6. Педагогик коррекцион психология ва диагностика.

Йўналишларнинг мазмунига қисқача тухталиб утамиз:

Тарбияланганлик даражасини коррекция ва диагностика қилиш - бу йўналиш ўқувчиларнинг тарбияланганлигини, уларнинг хулқ-атворини, одоб ахлоқини, тарбияланувчанлигини (тарбиявий таъсирларга берилиши) ўрганишдан иборатдир.

Ташкилий-методик коррекция ва диагностика- педагогларнинг квалификациясини, ўқув жараёнининг услубий таъминланганлик даражасини баҳолашдир.

Психологик коррекция ва диагностика - педагогик жараёни такомиллаштириш учун хизмат қилишдир (ўқув жараёнининг ташкилий методик томонларидан ташқари). Ўқувчиларнинг огзаки ва ёзма жавобларини, жавоблардаги типик хатоларни, уларнинг сабабларини, ўқув фаолиятидаги салбий ўзгаришларни, ўқувчиларда ўқув, меҳнат малака ва куникмаларининг ривожланганлик даражасини, таълим олишга нисбатан мойилликлари коррекция ва диагностика қилинади.

Ижтимоий-Коррекцион психология- ўқувчиларнинг педагогик каровсизлиги, мослашганлик даражаси, тарбияси оғир болаларни коррекция ва диагностика қилишда ижтимоий омилларни ҳисобга олувчи йўналишдир. Коррекция ва диагностика педагоглар томонидан мактабдан, ўқув юртидан ташқарида олиб борилади. Шу сабабли Коррекция ва диагностика жараёнида оила социологияси ва иқтисоди, ҳуқуқ социологияси, дам олиш социологияси, иқтисодий социология каби соҳаларда қўлланиладиган методикалар ва кўрсаткичлардан фойдаланишни тақозо қилади.

Ижтимоий коррекцион психология ва психодиагностика-социология, ижтимоий психология, педагогикани уз ичига камраб олган бўлиб, ўқувчилар, педагоглар, ота-оналар гуруҳларини, ўқувчиларга

оммавий коммуникация воситаларининг (радио, телевидение, газеталар ва хоказо) таъсирини, ўқувчиларнинг бурч ва ҳуқуқлари, улар орасидаги муносабатларни ўрганишга йўналтирилгандир.

Педагогик коррекция ва диагностика - Коррекцион психологиянинг энг яхши ривожланган ва муҳим йўналишларидан бири бўлиб, унга ўқувчиларнинг ақлий ривожланиш даражасини аниқлаш, ўзини баҳолаши, психологик “химоя усуллари”ни, ўқувчи ўзининг психик ҳолатларини, улар характерининг асосий сифатларини ва бошқа индивидуал-психологик хусусиятларини ўрганишга қаратилгандир.

Коррекцион психологиянинг асосий тамойиллари. Албатта, ҳар қандай фан соҳаси узига хос объектга, предметга ва уларга мос келадиган тадқиқот ёки амалий ўрганиш методларига, уз тамойилларига эгадир. Психологик коррекцияда қўлланиладиган методлар ва тамойиллар ҳозирги замон психология фани ва педагогика фанида орттирилган илмий, амалий тажрибалар, шаклланган тамойиллар асосида шаклланмоқда. Шу билан бирга уз хусусиятларига эга ҳамдир. Бунинг сабаби Коррекцион психологияда қўлланиладиган методлар ва тамойиллар фанда бирор янгилик очишдан кура купроқ мавжуд билимлар, методлар, тамойилларнинг амалда самарали қўлланилишига хизмат қилади. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, **коррекцион психологиянинг қуйидаги тамойилларини кўрсатиб утиш мумкин:**

1. Коррекция ва диагностика назарияси ва методикаларининг илмий асосланганлиги. Коррекция ва диагностика объектини яхлит равишда генетик ва тизимли таҳлил қилиш, уларни моделлаштириш, қўлланиладиган методикалар, кўрсаткичларнинг илмий асосланганлиги, олинган натижалар ва уларнинг интерпретациясининг ишончлилиги, аниқлигини, валидлигини пухта ишлаб чиқилган методологик асосларда таъминлаш. Илмий асосланганлик тамойили қўлланилаётган методикаларнинг этник, ижтимоий муҳитга, шу жумладан Коррекция ва диагностика ўтказилаётган ўқув юрти ва ўқув гуруҳига мослигини талаб қилади. Бу тамойилга амал қилиш психологларни турли хил енгил, “кузига яхши кўринган” ёки “кулига тушиб қолган” методикаларни билиб-билмай қўллашдан сақлайди.

2. Коррекция ва диагностиканинг изчиллиги ва аниқ йўналганлиги. Коррекцион психология бошқа психодиагностикдан фарқли равишда аниқ йўналишга, аниқ объектга ва мақсадга қаратилган. Шу сабабли Коррекция ва диагностика фаолияти (жараёнининг) натижалари умумий ҳулосалар, абстракт мулоҳазалардан эмас, балки аниқ шахсга (масалан, ўқувчи), аниқ гуруҳга тегишли бўлиши,

Коррекция ва диагностика натижасида аниқ хулоса чиқариб, камчиликларни бартараф қилиш, ёрдам беришнинг аниқ йулларини кўрсатиб бериши лозим.

3. Коррекция ва диагностика шакл ва методларининг оптималлиги. Қўлланилаётган методикалар, ўқувчига ёндашиш усулларининг амалиётчи психолог, педагог ёки педагог-диагностга кам куч ва вақт сарфлаб, ўқувчи ҳақида муҳим, сифатли, катта амалий аҳамиятга эга маълумотлар йиғишга имкон бериши. Коррекция ва диагностиканинг шакл ва методларининг оптималлигини таъминлаш учун психологияда куп йиллар давомида қўлланилиб келаётган, қулай, оддий ва шу билан бирга самарали методларини танлаш ва қўллаш зарур.

4. Ўрганиш объекти ҳақидаги фактларни йиғиш, баён қилиш ва тўғри йулга солишнинг бирлиги. Ўрганилаётган объект ҳақида маълумотлар йиғиш, уларни педагогларга кўрсатиш ва Коррекция жараёнида ўрганилаётган ўқувчига ёки ўқув-тарбия жараёнини такомиллаштиришда, камчиликлари бартараф қилишда, ўқув юрти раҳбарларига, педагогларга маълум психологик, педагогик ёрдамлар бериш, тўғри йулга солиш, қўллаб-қувватлаш функцияларнинг биргаликда олиб борилиши.

5. Коррекция ва диагностиканинг кетма-кетлиги ва узлуксизлиги- Коррекция ва диагностиканинг босқичма-босқич амалга ошира бориб, ўқув жараёнига, ўқувчининг ўзлаштиришига халакит бераётган сабабларни очиш, олинган натижалардан кейинги босқичларда, ўқув-тарбия жараёнида узлуксиз фойдаланишда юзага чиқади.

6. Коррекция ва диагностика методлари ва жараёнларининг қулайлиги ва оммобоплиги. Коррекция ва диагностика методларининг оддийлиги, педагоглар, амалий психологлар, ўқув юрти раҳбарлари, текширилувчи учун қулайлиги, уларда Коррекция ва диагностикага нисбатан қизиқиш, интилиш уйғотишга хизмат қилишини таъминловчи тамойил.

7. Коррекция ва диагностиканинг ҳар томонлигига (комплекслиги). Бу тамойил ўқувчи шахсини, унинг индивидуал-психологик хусусиятларини, руҳий жараёнларнинг ривожланганлик даражасини, ўқув фаолиятининг бошқа хусусиятларини ўрганиш учун танланган методлар ва методикалар ўқувчини бир бутун ҳолда, ҳар томонлама ўрганиш, таърифлаш, ёндашиш имконини беришда юзага чиқади. Диагностик методикалар бир-бири билан боғлиқ бўлиши, бир-

бирини тулдириш бу тамойилнинг асосий талабларидан биридир.

8. Коррекция ва диагностика ўқувчи ривожланишининг келажагини, окибатларини олдиндан кура олиш (прогноз қилиш) имкониятини бера олиши. Хар қандай коррекцион психология ўқувчининг кечаги ёки бугунги кундаги ривожланиш даражасини, ўқув жараёнининг ташкил килинганлик даражасини кўрсатиб бериш билан чекланиб қолмаслиги лозим. Диагностик жараёнда ўрганилаётган объектнинг “келажаги”, эртанги куни ҳам, тараққиёт тенденциялари, ҳам маълум омиллар таъсирининг окибатларини очиб бериши керак. Шу ҳолдагина, прогноз моҳиятидан келиб чиққан ҳолда таълим-тарбия жараёнида йул қуйилаётган хатолар, ўқувчи тараққиётида кузга ташланган камчиликларни бартараф қилиш, тўғри йулга солиш имконига эга буламиз. Шу сабабли Коррекцион психология методларининг прогностик бўлиши энг муҳим талаблардан биридир.

Амалий машғулотнинг мақсади: тингловчиларда ўқув машғулотларининг замонавий турлари асосида ташкил этиш ва ўтказиш методикасига оид кўникма ва малакаларини ривожлантириш.

Амалий машғулотни ташкил этиш ва ўтказишда интерфаол таълим методларидан фойдаланилади.

Биринчи топшириқ. Тингловчилардан ўқув машғулотларни ташкил этишнинг асосий шакллари турларини белгилаш талаб этилади. Тингловчиларга қуйидаги расм шаклдаги иш варағи тақдим этилади

Ўқув машғулотларни ташкил этишнинг асосий шакллари

**Psixologik xizmat
nizomning yo'nalishlari :**

Psixoprofilaktika

Psixologik maorif va marifat

Psixodiagnostika

Psixik rivojlanish va psixokoreksiya

Kasb – hunar

**Psixologik
xizmatning
bo'linlari**

Umumiy qoidalar

Rivojlantiruvchi
va kooreksion
ishlar

Psixodiagnostika

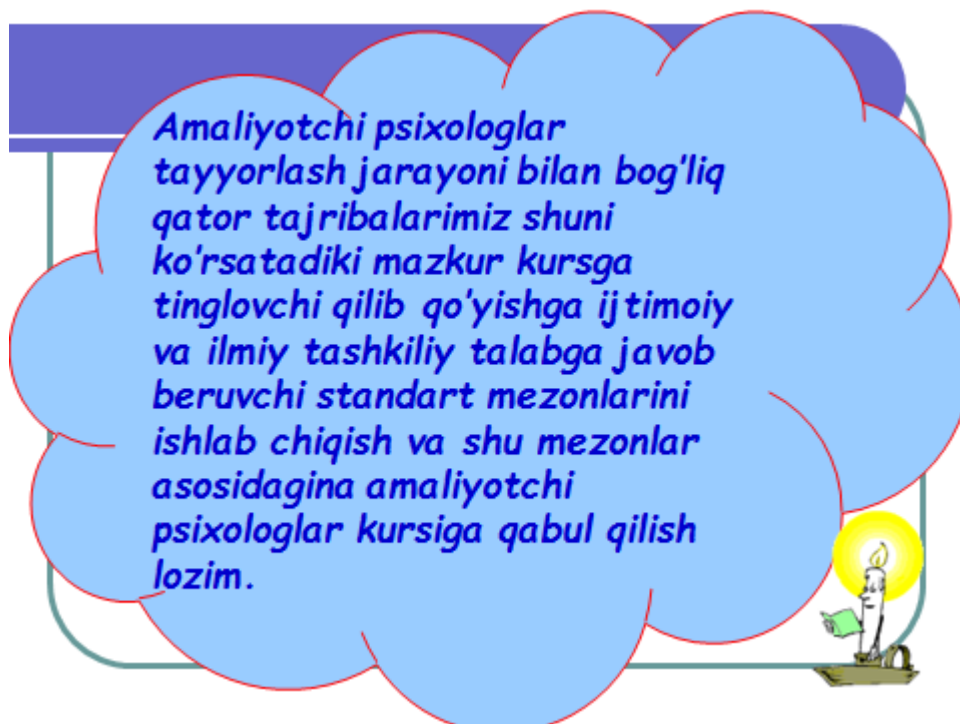
psixoprofilaktika

Psixologik
maslahat
berish ishlari

Psixologik xizmat
hodimlarining
mas'uliyati

Иккинчи топшириқ. Тингловчилар психологик хизмат дарсига қўйиладиган талабларни қуйидаги жадвалга тўлдириши талаб этилади.

Учинчи топшириқ. Тингловчилар томонидан психологик хизмат фанини ўқитишда *анъанавий* ва *ноанъанавий* усулларни қиёсий таҳлил қилиш талаб этилади. Бунда тингловчилар SWOT таҳлил методидан фойдаланишлари мумкин.

Тингловчиларга иш вароғи

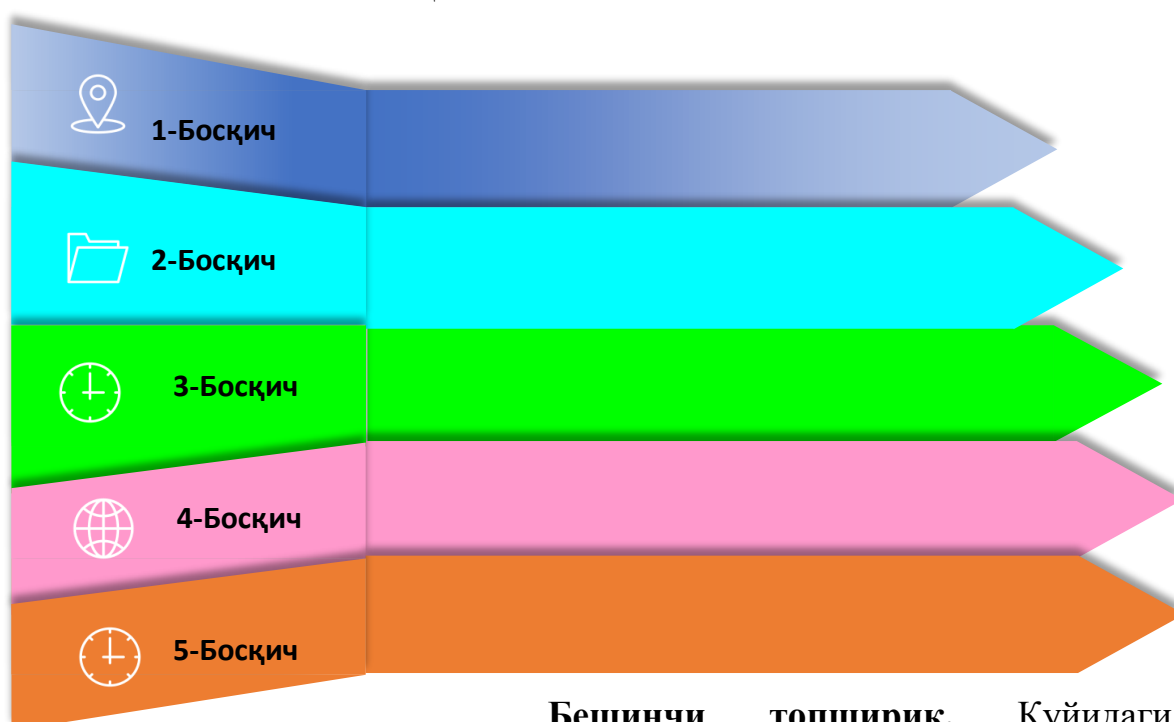
Кучли томони	АНЪАНАВИЙ	Кучсиз томони
Имкониятлар (хусусиятлари)		Тўсиқлар

Тингловчиларга иш вароғи

Кучли томони	Н О А	Кучсиз томони
---------------------	--------------	----------------------

Имкониятлар (хусусиятлари)	Тўсиқлар

Тўртинчи топшириқ! Таълим жараёнини лойиҳалаш босқичларини изоҳланг!

Бешинчи топшириқ. Қуйидаги жадвалдаги Танқидий фикрлашни ривожлантириш босқичлари мазмунини тўлдириг

Тингловчининг иш вароғи

Чақириқ (Даъват)	Англаш	Фикрлаш

Тўлдирилган варианти

Чақириқ (Даъват)	Англаш	Фикрлаш
1. Янги маълумотларни маълум бўлганлар билан боғлаш. 2. Талабаларни фаоллаштириш.	1. Чақириқ босқичида яратилган қизиқиш ва ҳаракатланиш инерциясини, фаолликни қўллаб-қўвватлаш. 2. Талабаларда ўз	1. Талабалар янги фикр ва ахборотларни ўз сўзлари билан ифодалашга ҳаракат қилиб кўришлари керак.

<p>3. Таклиф этилган мавзуни муҳокама қилиш</p>	<p>тушинишини куза-тишга доир интилиш-ларини қўллаш. 3. Янги ўқув материала-лининг тушунилишига эришиш</p>	<p>2. Тушунганларни ўз сўзлари билан ифодалаб, қайта тузганда шахсий анланган контекст юзага келади. 3. Жонли фикрлар алмашинувига эришилади</p>
---	--	--

Олтинчи топшириқ. муаммоли-вазият. Компютер графикаси дарсида ўқитувчи компютерда график ишни ишлаш йўллари паст темпда намойиш қилмоқда. Гуруҳнинг 9 нафар ўқувчиси эса ўқитувчининг ҳар бир ҳаракатига диққат билан эътибор бериб, ҳаммаси унинг ҳаракатига бир овоздан жавоб беришмоқда.

- 1) Менда бу ҳолат тайёр!
- 2) Бундан сўнг қандай операция бажарилади?
- 3) Анимацияни бажариш керак!
- 4) Обектнинг фронтал қисмига қандай ўтилади?
- 5) Ctrl +F !

Мустақил фикр: Ўқитувчи ўқитишнинг қандай тамойилларидан фойдаланди?

Бундай ўқитиш ҳақида сиз нима дея оласиз?

Унинг моҳияти нимада кўринади?

Еттинчи топшириқ. муаммоли-вазият. Мутахассислик фанида “График объектлар чизиш” мавзусини баён қилиш жараёнида ўқитувчи томонидан гуруҳ олдида савол қўйилди: бирор график объектни чизишда нималарга эътиборни қаратиш зарур? Жавоблар турлича бўлди: “тўғри дастур танлаш”, “нусха кўчиришда бурчак қисмларига эътибор бериш”, “ранг форматларида RGB CMYK ларни тўғри танлай олиш” ва ҳоказо. Ўқитувчи кўшимча саволлар орқали гуруҳни “бошқариб” бориб, график объектлар чизиш йўллари ўзи яқунлаб беради. Ўқувчиларга эса график объект чизишни компютерда бажариш топширилади.

Мустақил фикр: 1. Ўқитувчи янги мавзуни баён қилишда қандай дидактик усуллардан фойдаланди?

2. Янги мавзуни шу тартибда тушунтириб беришини тўғри деб биласизми?

3. “Саволни тўғри қўйилиши – масаланинг ярмини ҳал қилишдир” деган жумла нимани изоҳлайди?.

Машғулотнинг якуни

Тингловчиларнинг фаолияти умумий тарзда таҳлил қилинади. Имкон қадар ҳар бирининг фаолиятига баҳо берилади. Машғулот яқунланади.

3-АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ. МАВЗУ: ИНДИВИДУАЛ ВА ГУРУХИЙ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ. (4 соат)

Режа:

5. Психологик хизматни бошқариш.
6. Психокоррекцион дастурлар классификацияси.
7. Психокоррекцион тадбирларнинг мазмуни классификацияси.
8. Индивидуал Коррекцион психология. Гуруҳий Коррекцион психология.

Амалий машғулотнинг мақсади: тингловчиларда индивидуал ва гуруҳий психокоррекцияни қўллашга оид кўникма ва малакаларини ривожлантириш.

Таянч иборалар Коррекцион иш, психологик тадқиқот, шахсий ривожланиш, гуруҳий коррекцион иш, ёш инкирози.

Психологик хизмат тузилиши ва уни бошқариш

1. Психологик хизматни бошқариш.
2. Психокоррекцион дастурлар классификацияси.
3. Психокоррекцион тадбирларнинг мазмуни классификацияси.
4. Индивидуал Коррекцион психология. Гуруҳий Коррекцион психология.

Психологик хизмат фаолиятининг асосий йўналишларини кўйидагича кўрсатиш мумкин

- А) психологик маданий-оқартув ишлари
- Б) психопрофилактика
- В) психодиагностика
- Г) психик ривожлантириш ва коррекцион психология
- Д) психологик маслаҳатлар

Психологик хизматнинг асосий вазифаси тадқиқот ишлари, амалий ишлар ва ташфиқот ишларидан иборат 3 та вазифадан ташкил топади.

Илмий тадқиқот вазифалари -ўқувчилар шахсини шакллантиришнинг муҳим муаммоларини, таълим ва тарбиянинг психологик асосларини, ўқувчилар билан ўқитувчилар, мактаб психологлари билан ўқувчилар ва ўқитувчилар ўртасидаги ўзаро таъсирини ҳамда мактаб психологининг этикасини уз ичига олади.

Амалий вазифалар-психологик тадқиқотнинг натижаларини амалда куллаб болаларнинг мактаб таълимига тайёрлигини аниқлаш, ўқувчиларнинг ўқиш фаолиятини осонлаштириш, ўқувчи шахсини хар томонлама камол топтириш, ўқувчиларнинг қобилият ва майлларини аниқлаш ва ривожлантириш, талабалар билан касб-хунарга оид суҳбат,

маслаҳат ишларини олиб бориш, тарбияси қийин болалар билан турли хилдаги иш олиб бориш каби асосий вазифаларни хал қилишдан иборатдир.

Ташфиқот ишлари- психологик билимларни, психологик таълимни ташфиқ қилиб ўқувчиларнинг психологик билимларини ошириш, ота оналар учун семинарлар, маърузалар ва суҳбатлар уюштириш, анжуман телекўрсатув ва радиода чиқиш, яккама якка маслаҳатлар ташкил этиш, мулоқот тренингларини уюштиришдан иборатдир.

Психокоррекция дастурлар тузиш ва унга қўйиладиган талаблар: Психокоррекция дастурларни тузишда қуйидаги ҳолатларни ҳисобга олиш зарур:

- коррекция ишнинг аниқ мақсадини белгилаш.
- коррекция ишнинг конкрет мақсадини аниқловчи вазифаларни аниқлаш.
- Ишнинг формасини аниқлаш (индивидуал, гуруҳий ёки аралаш)
- Методика ва техникани ишлаб чиқиш.
- Коррекция ишга кетадиган умумий вақтни аниқлаш.
- Учрашув кунларини белгилаб олиш.
- Вақтни аниқлаш (бошида 10-15 минут, охирида 1,5-2 соат)
- Коррекция дастурни ишлаб чиқиш ва мазмун моҳиятини белгилаб олиш.
- Коррекция ишда яқин қариндошларининг қатнашувини белгилаш.
- Коррекция дастурни бошлашда динамика ва ўзгартиришлар бўлиши ёки булмаслигини белгилаш.

Коррекция дастур муаммонинг бутунлай ҳал бўлишини олдиға мақсад қилиб қўймайди, балки самарали иш олиб боришда муаммоларнинг йўқолиши ва ечилишиға хар томондан баҳо берилаётганиға ҳам қаралади.

Масалан: мижоз учун дастурда иштирок этаётган вақтда унинг эмоционал ҳолатининг яхшиланиши, ижобий ҳис қилиши билан белгиланади.

Психолог учун коррекция дастур ташкил этилиши, мажбуриятни ҳис этиши олдиға қўйилган вазифани бажарилиши билан аниқланади.

Мижознинг яқинлари учун эса, мижозда пайдо бўлган муаммонинг қай тарзда ижобий ҳал этилганлиги билан аниқланади. Коррекция дастурларнинг ижобий таъсир доираси унинг

интенсивлигидадир.

Коррекциялар машғулотлар 1-1,5 соатдан ошмаслиги, олиб борилаётган ўйиннинг маъно жиҳатдан ўйланганлиги билан ҳам боғлиқ. Машғулотлар тугагандан кейин ҳам иложи бориша мижознинг тараққий этиши билан қизиқиб бориш ва мулоқотни йўқотмаслик 1,2 ойда 1 мартаба учраши лозим. Коррекциялар дастурлар қанча эрта аниқланиб иш бошланса шунча тез самара беради.

Коррекциялар тадбир сўнгида коррекциялар дастурнинг самаралилиги, мақсад ва вазифаларининг бажарилганлигига баҳо берувчи хулоса ҳисобот тайёрланади.

Психокоррекциялар тадбирларнинг самаралилигини баҳолаш қуйидаги мезон билан аниқланади:

А) ривожланишдаги қийинчиликнинг ечилишини барҳам топиши.

Б) мақсад ва вазифаларнинг белгиланиши коррекциялар эффективлиги, узок муддатдан сўнг иш давом этаётганда, охирида аниқланади.

Психокоррекцияларни самаралилигини аниқловчи омиллар:

1. Мижознинг кутган натижаси.
2. Мижозда мавжуд бўлган муаммоларидан халос бўлиши.
3. Мижоз муаммосининг характери.
4. Мижознинг биргаликдаги фаолиятга тайёргарлиги.
5. Коррекциялар тадбирни ўтказётган психологнинг кутган натижаси.
6. Психологнинг шахсий ва профессионал тайёрлиги.
7. Психокоррекцияларнинг самараси конкрет метод ва таъсир этувчи хусусиятдан аниқланади.

Психокоррекциялар ёрдамнинг самаралилигига баҳо бериш борган сари актуаллашмоқда. Бу психологнинг таъсир эта олиши ва коррекциялар ишнинг сифатлилигидандир.

- Ишнинг самаралилигини баҳолашда аниқ методни белгилаб олиш зарур. Коррекциялар ишда маълум бир методни олдиндан танлаш қийин, чунки иш фаолиятида психологлар турли методлардан фойдаланадилар.

- Ҳатто бир метод ҳар хил мутахассисда ҳар хил натижа беради.

- Ишнинг баҳосини бу методдан хабари булмаган эксперт бериши зарур.

- Психологнинг тарбиявий-таълимий сифатини ҳисобга олиш керак.

- Психологнинг касбига бўлган қизиқишини ҳисобга олиш

зарур.

- Гуруҳий коррекцион ишда психологнинг профессионал бўлиши катта аҳамиятга эга.

- Психокоррекцион ишларда мижоз психологик таъсирдан сўнг қуйидагиларга қараб баҳоланади:

- Ички кечинмаларининг субъектив моҳиятининг ўзгарганлиги.

- Таъсир этгандан сўнг мижознинг ижобий томонга ўзгариши.

- Психологик таъсирнинг самарасини белгилашда психофизиологик методлар ишлатиш мумкин. Улар инсоннинг вегетатив-соматик физиологик ва психик функцияларини баҳолайди. Психокоррекцион таъсирнинг самаралилиги критерийси хар бир шахсдаги салбий ўзгаришларни айнан уни ўзига хос эканлигини ҳамда танланган психокоррекцион методлар таъсири шу ўзгаришларга қаратилганлигини ҳисобга олиш билан боғлиқдир.

Индивидуал психокоррекция хусусиятлари

ПСИХОЛОГИК коррекция, юқорида аниқлаганимизда, мижознинг қабул қилинган меъёрларга мос келмайдиган руҳий ривожланишининг хусусиятларини «тўғрилашга», қаратилган мутахассиснинг фаолиятини акс эттиради. Шахсий ёндашув асосида, Адлер томонидан яратилган йўналиш шахсий психологиянинг баъзи негизларини ўз ичига олган ва моҳияти бўйича гуманистик психология ва экзистенциализмни купкина ҳолатларини мафтун қилган. Асосий тушунчалари: «одам», «шахс», шахсий ривожланиш, «тури», «ёши» тенглиги стресс, «фрустрация» деб қабул қилинган. Одам –Ерда ҳаёт ривожланишини юқори погонасини гавдалаштирган зот, ижтимоий – тарихий фаолият субъектидир. Шахс - ижтимоий ривожланиш феномени, онг ва тушунчага эга аниқ тирик одам.

Шахсий ривожланиш - ижтимоийлаштириш ва тарбияланиш натижасида тўрни ижтимоий хусусияти сифатида шахсни шакилланиш жараёнидир.

Шахс шакилланишини табиатдан анатом—физиологик шарт— шароитларига эга бўлган бола ижтимоийлашиши жараёнида инсониятнинг ютуқларини ўзлаштириб олам билан ўзаро таъсирга киришади. Ушбу жараёнда шаклланган қобилият ва вазифалар шахсда шаклланган одамнинг сифатларини такрор ишлаб чиқаради .

Индивид - (индивидиум) - Инсон бирлигининг алоҳида

намояндаси; курул, белгилардан фойдаланувчи ва улар орқали шахсий феъл—атвори ва рухий жараёнларига эга булувчи, табиий(биологик) чегарадан ташқарига чикувчи ижтимоий мавжудот, ушбу тушунча билан индивидуаллик тушунчаси чамбарчас боғлиқдир, у ҳамда бошқа одамлардан ижтимоий аҳамияти томонидан фарқланадиган одамдир, индивиднинг шахси ва ўзига хос рухияти унинг такрорланмаслигидадир.

Ёш—шахсий ривожланишини вақтинчалик хусусиятларини белгилаш учун хизмат қиладиган туркум. Психологияда ёшни хронологик тушунчалари муҳокама қилинади, Хронологик ёш —«тўрни тўғилганидан бошлаб яшаш давомийлигини акс эттиради».Психологик ёш - «хронологик ёшдан фарқли равишда» –бу организм шаклланиш қонуниятлари яшаш, ўқиш ва тарбияланиш шароитларини асослайдиган ҳамда муайян— тарихий келиб чиқишга эга, онтогенетик ривожланишининг ўзига хос аниқ сифатли тушунчасини билдиради.

Ёш инкирози - кескин психологик ўзгаришлар билан характерланадиган онтогенезни алоҳида нисбатан узоқ давом этмайдиган даврларидир. Асабий ва жарохатли характерга эга тангликлардан фарқли равишда шахс ривожланишининг меъёрий кетма – кетлигига зарур бўлган меъёрларга тааллуқлидир.

Стресс - турли хил экстремал таъсирлар - стрессорларга жавобан юзага келувчи кенг доирадаги ҳолатларни белгилувчи ҳолат.

Фрустрация – маълум мақсад йулидаги мавжуд мавхум тусикларни пайдо бўлишига нисбатан ҳосил бўладиган муваффақиятсизликни бошдан кечирувчи рухий ҳолат,

Психокоррекциянинг асосий мақсади мижознинг ёш ва турли хусусиятлари шунингдек субъектив воқелигидан келиб чикиб тушунтириладиган шахс ресурсларини фаоллаштирувчи ва меъёрга мос келувчи ҳолатга олиб келишдир.

Психокоррекциялувчи таъсирининг асосий курули сифатида психолог чикади ва коррекцион жараён психолог - мижоз жуфтлигида кечади. Мижозларнинг турли хил талабларини ва шаклланган вазиятга муносабатларини тўртта асосий стратегияга бирлаштириш мумкин.

- 1) вазиятни ўзгартириш;
- 2) вазиятни ўзгартириш учун ўзини ўзгартириш;
- 3) вазиятдан чикиб кетиш;
- 4) мазкур вазиятда хаётни янги хусусиятларини таниш.

Психокоррекциянинг сўнги вазифалари учта асосий соҳаларни

исталган ўзгаришларига эришишидир:

- конгнитив;
- эмоционал; (ҳис- туйғу).
- ўзини тута билиш.

Шахсий психокоррекциянинг хусусиятларини ҳисобга олиб урта алоҳида соҳаларнинг ҳар бирида аниқ вазифаларни жойлаштириш мумкин. Когнитив соҳа; (шахсий психокоррекцияда етакчи, биографик- тушунтириши):

1) ўзининг ҳулқи – атвори, муносабати, реакцияси сабабини англаш;

2) ҳис-туйғу ва ҳулқ – атвор стереотипларни англаш;

3) психологик омиллар ва соматик бузилишлар орасидаги боғлиқликни англаш;

4) можаролар ва руҳий жароҳатловчи вазиятларни келиб чиқишида ўзининг роли ва жавобгарлигини ҳис қилиши;

5) бошдан кечириши сабаблари ва муносабат усулларини ҳамда ўзининг муносабати шаклланиши шароитларини англаши.

б) миждозни мутахассис томонидан эмоционал куллаб— кувватлаш;

7) миждоз томонидан туйғуларни англаб ва юзага чиқариш;

8) ўзига нисбатан янада самимий муносабатни шакллантириш;

9) бошдан ўтказиш ва эмоционал муносабатлар усулларини ўзгартириш;

Ўзини тута билиши , ҳулқ- атвор- соҳаси:

1) миждозни мос келмайдиган реакциясини коррекциялаш;

2) ҳулқ – атворини яхши усулларини ўзлаштириш.

Индивидуал психокоррекцияни ўтказиш шартлари:

1) миждозни психологик ёрдам олиш учун ихтиёрий розилиги;

2) миждозни муттаҳасисга ишончи;

3) миждозни тадқиқ қилиш жараёнида , коррекция дастурини шаклланиши ва амалга оширишида миждозни фаоллиги.

Индивидуал психокоррекцияга кўрсатма:

1) миждозни хоҳиши;

2) миждозни муомаласи характери (шахсий муаммоси)

3) миждозни гуруҳда ишлашдан бош тортиши ёки баъзи сабабларга кура гуруҳда катнаша олмаслиги (жисмоний ҳолати, касаллик);

4) миждоз хавотирини юқори даражадалиги;

5) ўткир қайгули ҳолат.

Индивидуал психокоррекцияга қарши кўрсатма:

- 1) яққол ифодаланган кўзгалувчанлик;
- 2) онгининг етарлича ривожланмаганлиги;
- 3) ахлоқ – одоб меъёрларининг пастлиги.

Индивидуал психокоррекциянинг самарадорлиги қуйидагилар билан аниқланади:

1) психологнинг шахс сифатидаги хусусиятлари (ижтимоий келиб чиқиши, жозибадорлиги, интеллектуал ривожланиши, ирода. характери хусусиятлари);

2) мижоз ва психолог ўртасида шаклланган муносабат (ишонч, мутахассиснинг обрӯ козонгани, мижозни мутахассисга тобелиги);

3) мижозга нисбатан психологнинг танлаган вазиятининг мослиги (психологнинг тутган йули, психологни мижозга нисбатан муносабатида қабул қилган бошқариш стратегияси; Ушбу танлов психолог тамонидан мижознинг шахсий хусусиятларини ва вазиятни хоссаларидан ишлаб чиққан ҳолда амалга оширилади.

4) мутахассис томонидан маълумотларни шакиллантириш усуллари (исботлаш даражаси, мантик, ҳис-туйғуларга қайта ёндашув). Шахсий психокоррекцияда техника танлови мутахассиснинг афзал курган, мижозни шахс сифатидаги ва унинг муоммоси хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда олиб борилади. Шахсий психокоррекцияда вербал таъсирни асосий усуллари ишонтириш «персуазия» ва таъсир этиш ҳисобланади.

Ишонтириш—мижознинг онгига унинг шахсий танқидий мулоҳазасига (уй—фикрига) мурожат қилган ҳолда таъсир қилиш усули. Ишонтириш усули асосини танлаб олиш, таъсир мақсадига кура факт (ҳақиқат) ва хулосаларни мантикий тартибга солиш ташкил қилади. Ишонтириш рационал психотерапиянинг асосини ташкил қилади. В.М.Бехтерев (1911) ишонтириш ва кўндиришни бирлаштиришни, айниқса ўз—ўзини танқид қилиши паст ривожланган мижозларда, жуда фойдали деб ҳисобланган. Ишонтиришдан, мутахассисни шахсий обрӯси билан боғлиқ ва умуман маслаҳатлашув жараёни натижасига таъсир килувчи, суггестив элементни ажратиб олиш мумкин эмас. Қайта (такрор) ишонтириш (персуазия) __ аввал шакллантирилган жараённи қайта тиклашдир. Психологик ёрдам кўрсатиш пайтида такрор ишонтириш мижоз муоммосини моҳияти ва уни ечиш усуллари ҳақидаги тасаввўрини ўзгартирувчи мақсадга йўналтирилган, ишонтиришни шакилланиш

кетма-кетлиги кўзда тутилади.

Таъсир этиш- мижозни руҳий таъсир доирасига бевосита ёки билвосита мақсадли таъсир қилиш жараёнидир . Таъсир қилувчи объект мантиқий қайта ишлаши ва уни танқидий баҳо бермай қабул қилиш ҳамда руҳий ва соматик жараёнлар кечишига таъсир қилиб махсус ишлаб чиқилган маълумотлар ёрдамида амалга оширилади. Бошқа омиллар эса (мимика, ҳаракат, имо-ишора) одатда қўшимча ҳисобланади.

Таъсир этишни бир неча туркумлари мавжуд.

1. Таъсир этиш ва ўз-ўзига таъсир этиш .
2. Очиқ ва ёпиқ.
3. Алоқали ва алоқасиз.

Таъсир этиш мижозга турли ҳолатларида қўлланилади: уйғок холида , табиий уйқу холида, гипнотик уйқуда.

Психокоррекция амалиётида таъсир этиш у ёки бу даражада мижоз билан мутахассиснинг ҳар бир учрашувида мавжуд бўлади, лекин психотерапевтик таъсирнинг алоҳида усули бўлиши ҳам мумкин.

Мустақил психотерапевтик таъсир сифатида таъсир этиш мижознинг ҳолати ва муаммосини характерини ҳисобга олган ҳолда ва махсус типдан фойдаланиб, аниқ формулаларни айтиш ёрдамида амалга оширилади.

Коррекция ишнинг эҳтимолий натижалари:

1) Мижоз ўзининг талаблари, кечинмалари, фикрларига диққатини кучайтириши.

2) Ўз-ўзини баҳолаши ва кераклигини ошириш.

3) Ўзини билишга руҳсат бериш (ўз-ўзини тушуниш, ўз- ўзини қабул қилиш, шакллантириш ёки орттириш)

4) Ўз-ўзини такомиллаштиришни ривожлантиришга ҳаракат қилиш

3) психокоррекциянинг энг асосий натижаси мижозни ўз ҳаёти учун жавобгарлигини ва уни назорат қилишни қабул қилишдир.

4) психологик ўзгаришлар ўзгарувчанлигини демак, ҳар бир учрашувдан самарали натижа кутиб булмаслигини ёдда тутиш.

Шахсий иммунокоррекциянинг асосий босқичлари:

1. шартнома тузиш;
2. мижозни муаммосини тадқиқ қилиш;
3. муаммони ечиш йўллари қидириш;
4. психокоррекция дастурини ишлаб чиқиш;

5. дастурни амалга ошириш;
6. самарадорлигини баҳолаш;

Шартнома тузиш. Бу босқич мижозга мутахассис томонидан маълумот беришни ўз ичига олади:

1. коррекцияни мақсади ҳақида;
2. ўзининг малака даражаси;
3. ҳақ тўлаши;
4. психокоррекциянинг тахминий давомийлиги;
5. мазкур ҳолатда психокоррекциянинг мақсадга мувофиқлиги;
6. психокоррекция жараёнида вақтинчалик ёмонлашув хавфи мавжудлиги ҳақида;
7. сир сақланиш даражаси ҳақида.

Сир сақлашни мутлоқ асосга кўтариш мумкин эмас, чунки бу тушунча нисбатдир, бир томондан тақдим этилаётган маълумотлар характериға боғлиқ булса, иккинчи томондан мижозга зиён келтирмайдиган материаллар ушбу қоидаға буйсунмайди. Қуйидаги ҳолатларда касб сириға риоя қилинмайди:

1. мижоз ҳаётиға катта хавф солинганда;
2. мижознинг жисмоний ҳаракатлари;
3. мижозни касалхонаға ётқизиш зарур бўлганда;
4. учинчи кишилар манфатдорлиги (қариндошлар, яқинлари, мижознинг танишлари).

Гуруҳий психокоррекция хусусиятлари: Гуруҳ бу ижтимоий яхлитликдан маълум белгиларига кўра (фаолият характери, ижтимоий мавқеи, ривожланиш даражаси ва б.қ.) ажратиб олинган, чегараланган ҳажмға эға кишилар жамоасидир.

Гуруҳлар кўпинча қуйидагича классификацияланади:

- Ҳажмиға кўра : катта, кичик, микрогуруҳлар;
- Ижтимоий мавқеиға кўра: расмий - норасмий;
- Ўзаро боғлиқлик хусусиятларига кўра: реал, контактли ва шартли;
- Ривожланиш даражасиға кўра: паст даража: ассоциациялар, корпорациялар, диффуз; юқори даражали жамоалар;
- Аҳамиятлигига кўра: референт, аъзолик гуруҳлар;

Ажратилган белгилар ҳар бир конкрет гуруҳни фаолиятдаги мақсад ва вазифаларини ўзига ҳослигини белгилаб берали.

Психокоррекция гуруҳ - ўз-ўзини таҳлил қилиш, шахсий кўникмаларни ҳосил қилиш, шахслараро муносабатларни таҳлил қилиш мақсадида сунъий бирлашган кичик гуруҳларға айтилади. Бу

Ўзаро таъсир шу ерда ва **ҳозир** тамойили асосида гуруҳ аъзолари ўзлари билан юз бераётган жараёнларни ўрганадилар.

Психокоррекцион гуруҳ фаолиятининг асосий тамойиллари:

1. Маъсулиятлилик тамойили(ўзи учун ва бошқалар учун);
2. Яқинлик тамойили(тўла очикликни талаб қилмасида, самимийлик, эмпатия ва сирни сақлашга асоланади);
3. Қўллаб-қувватлаш тамойили(психолог гуруҳ аъзоларини қўллаб-қувватласа, гуруҳ аъзолари бир-бирларини қўллаб-қувватлайдилар);
4. Конкуриентлик тамойили (“шу ерда ва ҳозир” вазиятида ҳар бир гуруҳ аъзоси ўз-ўзи ва бошқалар билан яқдиллиги).

Гуруҳий психорекция очик ва ёпик гуруҳларда ўтказилади. Катта гуруҳлар - 25-30 киши ва кичик гуруҳлар – 5- 8-12 кишидан иборат бўлади. Ёпик гуруҳларда гуруҳ аъзолари сони доимий булса, очик гуруҳларда ўзгариб туриши мумкин. Гуруҳга оғир жисмоний нуқсонларга эга бўлган, руҳий соғлиғи бузилган, гуруҳда ишлашни истамаган, яқин қариндошларни, хизмат доирасида бир-бирига тобе бўлганларни, бир-бирига ўта адоватли кишиларни қабул қилиш мумкин эмас.

Гуруҳ қисқа муддатли(1-6 ойгача) ёки узоқ муддатли(бир неча йилгача) бўлиши мумкин.

Машғулотларнинг қисқа ёки узунлиги коррекцион таъсирнинг мақсад ва шаклига кўра ҳар хил бўлади. Бир ҳафтада учрашув сони 2-4 та, вақт давомийлиги 20-90 минутгача бўлган ҳолда белгиланади. Марафонларда психокоррекцион машғулотлар ўз мақсадларидан келиб чиққан ҳолда 9-16-18 соат давом этиши мумкин.

Психокоррекцион гуруҳ раҳбари олий психологик маълумотга, ушбу йўналишда мутахассисликка, шунингдек индивидуал-гуруҳий ишларда мижоз сифатида тажрибага эга бўлиши зарур. Ҳар бир гуруҳ юқори касбий малакаларга эга бўлиши лозим.

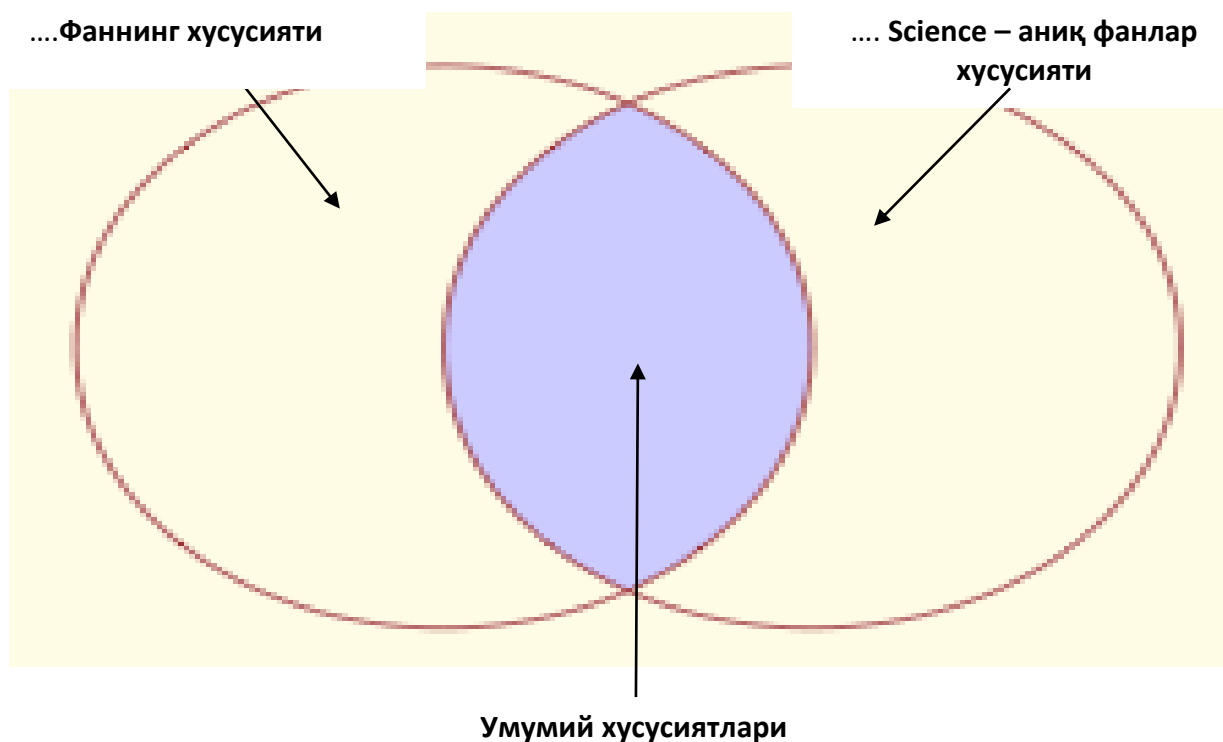
Амалий машғулотни ташкил этиш ва ўтказишда интерфаол таълим методларидан фойдаланилади.

Биринчи топшириқ. Тингловчиларнинг Steam-таълим хусусиятлари ҳақидаги касбий билимларни шаклланганлик даражасини аниқлашга оид анкета-сўровнома ўтказилади. Ҳар бир тингловчи куйидаги анкета саволларига жавоб бериши талаб этилади.

№	Анкета саволлари	Жавоб
---	------------------	-------

1	Психокоррекция деганда нимани тушунасиз?	
2	Психологик хизматнинг фанлараро алоқадорлик қандай аҳамиятга эга?	
3	Ўқув билимларининг фанлараро тузилмаси нима?	

Иккинчи топшириқ. “Венна диаграммаси” методи асосида ўқитадиган фанингизни “Science – аниқ фанлар” билан ўзаро интеграцияси аниқланг.

Машғулотнинг яқуни

Тингловчиларнинг фаолияти умумий тарзда таҳлил қилинади. Имкон қадар ҳар бирининг фаолиятига баҳо берилади. Машғулот яқунланади

Тавсия этилаётган адабиётлар рўйхати:

1. Баротов Ш.Р. Психологик хизмат. –Т.Наврўз. 2018.
2. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества: Монография. — М.: МАКС Пресс, 2016. — 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0.
3. Ғозиев Э. Онтогенез психологияси-Тошкент, Ношир., Т 2010.
4. Ғозиев Э.Р. Психология методологияси-Тошкент. Ўқитувчи.2010
5. Гулобод Қудратуллоҳ қизи, Р.Ишмухамедов, М.Нормухаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.

V. МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАВЗУЛАРИ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Тингловчи мустақил ишни муайян модулнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб, тайёрлаши тавсия этилади:

- меъёрий ҳужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модуль мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар воситасида маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- маҳсус адабиётлар бўйича модуль бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- амалий машғулотларда берилган топшириқларни бажариш.

Мустақил таълим мавзулари

2. Арттерапия.
3. Маслаҳат назариялари
4. Шахсга йўналтирилган маслаҳат
5. Гештал маслаҳат бериш
6. Реализм бўйича маслаҳат
7. Экзистенциал маслаҳат
8. Логотерапия.
9. Психонализ
10. Бихевиорал маслаҳат
11. Хулқ-атвор бўйича маслаҳат
12. Ижтимоий когнитив назария
13. Рационал-эмотив маслаҳат бериш
14. Когнитив маслаҳат
15. Мултимодал маслаҳат бериш
16. Ота-оналарда конгруентликни шакллантириш
17. Болага нисбатан қаттиққо'ллик муносабатида бўлиш мослаша олмаслик олмаслик омили сифатида
18. Болаларда ва ўсмирларда психологик жароҳатларни даъволаш
19. Депрессияга учраган болалар ва ўсмирларга маслаҳат бериш
20. Иш бошлашдан олдин консултантлар олдида вужудга келадиган муаммолар

VI. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
индивидуал	туғма ва ўзлаштирилган хусусиятларнинг ноёб уйғунлигини ифодаловчи алоҳида инсон.	the individual as a unique combination of its innate and acquired properties..
Коммуникация	(lot. communicatio — umumlashtiraman, bog‘layman) Инсон яратган техникавий тизимларда қуйидаги 4 та асосий К. тури бор: "инсон-инсон", "инсон- машина", "машина- инсон", "машина- машина".	Communication is simply the act of transferring information from one place to another
Билиш	оламнинг инсон онгидаги инъикос этиш жараёни . инсон ўзини қамраб олган атроф – мухит тўғрисида билиш ва тасаввурга ега бўлмайд туриб, фаолиятнинг бирон бир тури билан шуғуллана олмайди. Билишнинг махсули натижаси билим бўлиб, хар қандай касбни егаллаш фақат билим орқали рўй беради.	the process of perception in the human mind of the universe . a person can not engage in any type of activity without knowledge and imagination about the surrounding world that surrounds him. The result of the product of knowledge is knowledge, and the acquisition of a chartered profession takes place only through knowledge.
Метод	(синоними – усул): воқеликни назарий ва амалий жихатдан ўрганиш операциялари ёки усуллари йиғиндиси.	(synonym - method): set of methods and operations of practical or theoretical understanding of reality.
Методология	фанлар учун йщналиш берадиган илмий билиш	This is usually a ready- made "recipe", an algorithm,

	хисобланиб, у фанда тадбиқ этиладиган тадқиқот усулларини мажмуи ҳисобланади.	the procedure for carrying out any action aimed.
Индивид	туғма ва ўзлаштирилган хусусиятларнинг ноёб уйғунлигини ифодаловчи алоҳида инсон.	the individual as a unique combination of its innate and acquired properties.
Интраактивлик	инглизча «Interack» сўзидан олинган бўлиб – ўзаро муносабат, бир- бирига боғлиқлик, ўзаро алоқа. Бу технология бир нуқтадан иккинчи нуқтага ахборот алмашаш шароитини яратади, яъни алоқа жараёнидаги барча иштирокчиларни бир вақтнинг ўзида ўзаро боғлайди	Interaction is a kind of action that occurs as two or more objects have an effect upon one another. The idea of a two-way effect is essential in the concept of interaction, as opposed to a one-way causal effect.
Мулоқот	Мулоқот	communication
Конвергенция	бирлашиш, кўшилиш маъносини билдириб, ОАВ соҳасида икки йўналишда намоён бўлади: а) бир канал орқали турли медиа воситалар иштирокида ахборот етказиш; б) бир тахририят остида турли медиа каналларнинг мавжудлиги (матбуот, Интернет нашр, ТВ ва радиоканал ва х.зо).	In general, convergence is a coming together of two or more distinct entities or phenomena. Convergence is increasingly prevalent in the media; in this context the term refers to the combination of two or more different technologies in a single medium.
Психологик эксперимент	текширилувчиларнинг ҳаёт фаолиятига	held in special conditions of experience to produce new

	мақсадли илмий аралашув орқали психология ҳақидаги янги илмий билимларни олиш учун махсус шароитларда ўтказиладиган тажриба.	scientific knowledge about the psychology of researchers through targeted interventions in the vital activity of the test.
Психологик тадқиқот	психик ҳодисаларни илмий ўрганишдир	scientific study of psychic phenomena
Визуализация	маълумотларни визуал ҳолатга ўтказиш талаби ва жараёни	Visualization is any technique for creating images, diagrams, or animations to communicate a message. Visualization through visual imagery has been an effective way to communicate both abstract and concrete ideas since the dawn of man.
Шахс	инсон активлигига хос психик бошқарувчиларнинг махсус инсоний тизими, психикадаги шундай барқарор функционал тизимки, унинг ёрдамида инсон ўзи истиқомат қиладиган муҳитда ташаббускор, мақсад сари интилувчан бўлибгина қолмасдан, балки яхшилашга ҳам қодир бўлади. Инсон шахс сифатидаги фазилатларни егаллаганлигининг асосий белгиси унинг турли ҳатти-ҳаракатларни содир қила олиш қобилияти, йаъни	a special human system of psychic managers, characteristic of human activity, such a stable functional system in the psyche, with the help of which a person will be able not only to become an initiative, purposeful, but also to improve himself in a sedentary environment. The main sign that a person acquires qualities in the quality of a person is his ability to commit various actions, that is, to choose the opportunities that deny each other, to sum up many important moments that are connected both with his own life and with the life of others,

	<p>бир-бирини инкор етувчи имкониятларни танлаш, ўз ҳаёти ҳамда ўзгалар ҳаёти билан ҳам боғлиқ бўлган кўплаб муҳим моментларни сарҳисоб қила олиши, ўз ҳатти-ҳаракатлари учун маъсулиятни ўз зиммасига ола билиши кабилардир.</p>	<p>to be able to assume responsibility for his actions.</p>
<p>Эҳтиёжлар</p>	<p>Эҳтиёжлар инсон ёки ҳайвоннинг нормал яшаши учун зарур бўлган етишмовчиликни акс еттирувчи психик ёки физиологик кескинлик ҳолатидир. Эҳтиёжлар ҳолат сифатида субъектнинг ҳаётий фаоллигининг шу маънода манбаи ҳисобланадики, юз берган кескинликни йўқотишга қаартилган сезиларли таъсир кучига эга.</p>	<p>Needs are a state of mental or physiological tension that reflects a deficiency necessary for the normal survival of a person or animal. Needs as a condition is considered the source of the vital activity of the subject in this sense, it has a significant impact force on the loss of tension that has occurred.</p>

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Асосий адабиётлар:

1. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.
2. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.
3. H.Q. Mitchell “Traveller” B1, B2, MM Publications. 2015. 183.
4. H.Q. Mitchell, Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publications. 2015. 191.
5. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.
6. Myers D.G. Psychology. Ninth Edition. – Worth Publishers, 2010. – 910 p.
7. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.
8. The Cambridge Handbook of Personality Psychology// Edited by Philip J. Corr. Cambridge University Press 2009.
9. А.Назаров. Умумий психология. Ўқув-қўлланма. Бухоро вилояти босмахонаси МЧЖ. Бухоро. 2020.
10. Асекретов О.К., Борисов Б.А., Бугакова Н.Ю. и др. Современные образовательные технологии: педагогика и психология: монография. – Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. – 318 с. <http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>
11. Баротов Ш.Р. Психологик хизмат. –Т.Наврўз. 2018.
12. Белогуров А.Ю. Модернизация процесса подготовки педагога в контексте инновационного развития общества: Монография. — М.: МАКС Пресс, 2016. — 116 с. ISBN 978-5-317-05412-0.
13. Ғозиев Э. Онтогенез психологияси-Тошкент, Ношир., Т 2010.
14. Ғозиев Э.Р. Психология методологияси-Тошкент.Ўқитувчи.2010
15. Гулобод Қудратуллоҳ қизи, Р.Ишмухамедов, М.Нормухаммедова. Анъанавий ва ноанъанавий таълим. – Самарқанд: “Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази” нашриёти, 2019. 312 б.
16. З.Т.Нишонова, З.Қурбонова, Д.С.Қаршиева, Н.Б.Атабаева Психодиагностика ва экспериментал психология – Т.: Фан ва технологиялар 2014.
17. Ибраймов А.Е. Масофавий ўқитишнинг дидактик тизими. методик қўлланма/ тузувчи. А.Е. Ибраймов. – Тошкент: “Lesson press”,

2020. 112 бет.

18. Игнатова Н. Ю. Образование в цифровую эпоху: монография. М-во образования и науки РФ. – Нижний Тагил: НТИ (филиал) УрФУ, 2017. – 128 с. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-0083-0_2017.pdf

19. Ишмухамедов Р.Ж., М.Мирсолиева. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 б.

Қўшимча адабиётлар:

20. Л.Я.Олимов, А.М.Назаров, Ш.Ш.Рустамов, Ш.Ш.Остонов. “Умумий психодиагностика” ўқув қўлланма. 2020.

21. Л.Я.Олимов, Ш.Р.Баротов, О.Р.Авезов. Психология назарияси ва тарихи. Ўқув қўлланма. “Наврўз” нашриёти. Тошкент. 2019.

22. Муслимов Н.А ва бошқалар. Инновацион таълим технологиялари. Ўқув-методик қўлланма. – Т.: “Sano-standart”, 2015. – 208 б.

23. Олий таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш концепцияси. Европа Иттифоқи Эрасмус+ дастурининг кўмагида. <https://hiedtec.ecs.uni-ruse.bg/pimages/34/3. UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf>

24. Расулов А.И. Психодиагностика.-Тошкент, “Mumtoz so'z”-2010.

25. Усмонов Б.Ш., Ҳабибуллаев Р.А. Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини кредит-модуль тизимида ташкил қилиш. Ўқув қўлланма. Т.: “Tafakkur” нашриёти, 2020 й. 120 бет.

IV. Интернет сайтлар

26. <http://edu.uz> – Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

27. <http://lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси

28. <http://bimm.uz> – Олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш бош илмий-методик маркази

29. <http://ziyonet.uz> – Таълим портали Ziyonet